

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра української мови і літератури**

О. О. Лілік, О. М. Тютюнник, Т. Л. Хомич

**ПРОГРАМА
КВАЛІФІКАЦІЙНИХ ІСПИТІВ**

**Для здобувачів вищої освіти
спеціальності 014.01 Середня освіта
(Українська мова і література)
бакалаврського рівня**

Чернігів – 2023

УДК 378.091.26:[811.161.2+821.161.2](073)

Л 57

Рецензенти:

Бойко Н. І. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови, методики її навчання та перекладу Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

Жила С. О. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри української мови і літератури Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка.

Л 57 **Лілік О. О., Тютюнник О. М., Хомич Т. Л.** Програма кваліфікаційних іспитів для здобувачів вищої освіти спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) бакалаврського рівня / За ред. Т. Л. Хомич. Чернігів : НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2023. 72 с.

УДК 378.091.26:[811.161.2+821.161.2](073)

Запропонований навчально-методичний посібник укладено відповідно до чинних програм для філологічних факультетів вищих навчальних закладів, призначений для студентів спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) освітнього ступеня «бакалавр».

У передмові викладено загальні положення щодо підсумкової атестації фахівців зазначеного ступеня згідно з освітньо-кваліфікаційною характеристикою. Ув основній частині запропоновано розгорнуті програми кваліфікаційних іспитів із української мови та методики її навчання, з української літератури та методики її навчання, педагогіки та сучасних технологій навчання і виховання. Кожна програма завершується списком рекомендованої літератури та описом критеріїв оцінювання відповіді випускника.

*Рекомендовано до друку вченою радою
філологічного факультету Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
Протокол № 7 від 23 березня 2023 р.*

© Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, 2023

© О. О. Лілік, О. М. Тютюнник, Т. Л. Хомич, 2023

ПЕРЕДМОВА

Підсумкову атестацію здобувачів вищої освіти за спеціальністю 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) освітнього ступеня «бакалавр» здійснюють на загальних підставах екзаменаційною комісією в терміни, визначені навчальним планом, відповідно до «Положення про екзаменаційну комісію Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка» (затвердила вчена рада університету 25 квітня 2018 р., протокол № 10), та «Положення про організацію освітнього процесу Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка» (затвердила вчена рада університету 29 грудня 2021 р., протокол № 6).

До атестації допускають здобувачів, які виконали навчальний план підготовки бакалавра за спеціальністю. Обсяг, структура та якість знань, умінь і навичок випускника мають відповідати вимогам освітньо-професійної програми 014.01 Середня освіта (Українська мова і література).

Випускнику, який виконав усі вимоги освітньо-професійної програми, склав кваліфікаційні екзамени, рішенням екзаменаційної комісії присвоюють відповідний освітній ступінь та надають державний документ про освіту встановленого зразка. Екзаменаційну комісію призначають із провідних викладачів випускової кафедри й кафедри педагогіки та методики навчання іноземних мов.

Підсумкову атестацію випускників за освітнім ступенем «бакалавр» проводять на основі кваліфікаційних іспитів із:

української мови та методики її навчання з метою оцінювання рівня сформованості комунікативної, лінгвістичної та професійної методичної компетенцій;

української літератури та методики її навчання з метою оцінювання рівня сформованості комунікативної, літературознавчої та професійної методичної компетенцій;

педагогіки та сучасних технологій навчання і виховання з метою оцінювання рівня сформованості системи знань, умінь і навичок про загальні закономірності навчально-виховного процесу.

ПРОГРАМА КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ІСПИТУ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА МЕТОДИКИ ЇЇ НАВЧАННЯ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програму кваліфікаційного іспиту укладено для студентів четвертого курсу, які завершують навчання в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т. Г Шевченка зі спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова та література) за освітнім рівнем «бакалавр».

Для здійснення кваліфікаційного іспиту організовують єдину екзаменаційну комісію у складі голови, членів комісії та екзаменаторів і викладачів випускової кафедри української мови і літератури.

Підсумкову атестацію випускників університету реалізують на підставі аналізу успішності навчання, оцінювання здатності розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузі української лінгвістики й методики, що передбачені освітньо-професійною програмою.

У програмі визначено мету й завдання кваліфікаційного іспиту з української мови та методики її навчання, описано його структуру (блоки сформульованих до нього питань), наведено детальний зміст кожного блоку питань.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ІСПИТУ

Кваліфікаційний іспит з **української мови та методики її навчання** має на меті комплексну перевірку теоретичної й практичної готовності випускників до здійснення професійної діяльності вчителя-філолога ЗСО.

Відповідно до мети завданням кваліфікаційного іспиту є встановлення рівня сформованості професійної компетенції студентів. Підґрунтям професійної підготовки бакалаврів мають бути знання з лінгвістичних дисциплін та з курсу методики навчання української мови в ЗСО (5 – 9 кл.).

Випускники мають володіти знаннями програмового матеріалу з курсів: «Сучасна українська літературна мова», «Вступ до

мовознавства», «Історія української мови», «Історична граматики української мови», «Стилістика сучасної української мови», «Методика навчання української мови», а також продемонструвати своє вміння застосовувати їх під час підготовки й проведення уроків з української мови в ЗСО.

СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ ІСПИТУ

Кваліфікаційний іспит із «Української мови та методики її навчання» перевіряє знання здобувача вищої освіти з «Сучасної української літературної мови» та «Методики навчання української мови», які мають бути підкріплені відомостями з таких дисциплін, як-от: «Вступ до мовознавства», «Історія української літературної мови», «Історична граматики української мови», «Українська діалектологія», «Стилістика української мови». Випускник має продемонструвати свою обізнаність у лінгвістичних питаннях, здатність добирати потрібний матеріал для підготовки відповіді, вміння логічно та переконливо презентувати проблему.

Структура екзамену містить два блоки теоретичних питань, спрямованих на перевірку знань із: 1) сучасної української літературної мови; 2) методики навчання української мови в ЗСО. Також іспит передбачає перевірку практичних умінь та навичок їхнього застосування в мовленнєвій діяльності та діяльності вчителя-філолога.

Кожний екзаменаційний білет з «Української мови та методики її навчання» містить два теоретичні питання (перше – із сучасної української літературної мови, друге – із методики навчання української мови) та завдання практичного характеру.

Відповідь на **ПЕРШЕ ПИТАННЯ** екзаменаційного білета передбачає аналітичну репрезентацію теоретичних положень щодо заявленої проблеми й практичне її застосування. Студент має розпочати виклад матеріалу із загальних положень, кожне з яких конкретизувати й аргументувати практичними мовними прикладами. Розкриття відповіді має обов'язково завершуватися логічними висновками.

Виклад матеріалу з сучасної української літературної мови необхідно обґрунтовувати, покликаючись на позиції науковців й аналітично їх систематизуючи; особлива потреба в цьому виникає тоді, коли питання проблемне й має неоднозначне висвітлення в лінгвістичній науці та шкільній практиці навчання.

Для підготовки до кваліфікаційного іспиту варто повторити основні питання, які розглянуто під час вивчення розділів сучасної української літературної мови (Фонетики, Фонології, Фономорфології, Ортоєпії, Графіки, Ортографії, Лексикології, Лексикографії, Фразеології, Фразеографії, Морфеміки, Словотвору, Морфології, Синтаксису):

1. Фонетика як наука про звуки мови. Фонетичне членування мовленнєвого потоку. Сегментні та надсегментні одиниці. Склад. Наголос. Інтонія. Основні ортоєпічні норми сучасної української мови.

2. Три аспекти у вивченні звуків: фізичний, фізіологічний, лінгвістичний. Різниця між фонемою та звуком. Фонетична та фонематична транскрипції. Позиційні та комбінаторні зміни звуків.

3. Фонологія. Система фонем сучасної української літературної мови. Їх характеристика.

4. Фономорфологія як наука про чергування фонем у межах морфем. Історичні чергування голосних. Історичні чергування приголосних.

5. Українська графіка: історія та сучасний стан. Співвідношення між звуками й буквами української мови. Історія української ортографії. Принципи сучасного правопису.

6. Слово як одиниця мови. Типи лексичних значень слів. Лексико-семантичні явища в сучасній українській мові: синонімія, антонімія, омонімія, паронімія, енантіосемія.

7. Лексикографія. Характеристика типів словників.

8. Лексика української мови з погляду походження та вживання.

9. Фразеологія та фразеографія української мови. Класифікації фразеологічних одиниць. Класифікація фразеологічних одиниць В. В. Виногорова.

10. Морфеміка як розділ науки про мову. Загальна характеристика морфем. Основа слова. Типи основ. Історичні зміни в морфемній будові слів.

11. Словотвір як розділ науки про мову. Основні поняття словотвірної системи української мови. Морфологічний та неморфологічний способи словотворення.

12. Іменник. Лексико-граматичні типи іменника. Граматичні категорії іменника. Поділ іменників на відміни та групи.

13. Прикметник як частина мови. Специфіка граматичних категорій прикметника. Лексико-граматичні групи прикметників:

якісні, відносні, присвійні, порядкові. Особливості відмінювання та правопису прикметників.

14. Числівник. Функціональні групи числівників. Зв'язок числівників із іменником. Особливості відмінювання та правопису числівників.

15. Займенники. Групи займенників за значенням. Групи займенників за співвідношенням із іншими частинами мови. Відмінювання займенників.

16. Прислівник. Групи прислівників за значенням. Морфологічні типи прислівників.

17. Загальна характеристика службових частин мови та вигука.

18. Дієслово. Система дієслівних форм. Граматичні категорії дієслова.

19. Словосполучення, їхні типи. Види синтаксичного зв'язку.

20. Речення як основна синтаксична одиниця-конструкція. Типи речень. Система односкладних речень. Розділові знаки в простому неускладненому реченні.

21. Головні члени речення. Другорядні члени речення. Граматичні різновиди, морфологічні засоби вираження.

22. Засоби ускладнення простого речення: однорідні члени речення, вставні та вставлені конструкції. Речення з відокремленими другорядними членами. Умови відокремлення означень, обставин та додатків. Розділові знаки в простому ускладненому реченні.

23. Складносурядні речення; структурно-семантичні типи ССР; засоби зв'язку. Складнопідрядні речення; структурно-семантичні типи СПР; засоби зв'язку. Пунктуація в ССР і СПР.

24. Безсполучникові складні речення з однотипними та різнотипними частинами; засоби зв'язку. Пунктуація в БСР.

25. Складні багатокомпонентні речення; їхні типи. Період; його будова; особливості пунктуації. Засоби передавання чужого мовлення. Складні форми синтаксичної організації мовлення.

ДРУГЕ ЗАВДАННЯ білета має на меті перевірку методичних знань та вмінь здобувача вищої освіти з української мови. Випускник має продемонструвати свою здатність добирати фактографічний матеріал, необхідний для підготовки відповіді, уміння логічно та переконливо представити проблему, довести власний погляд, репрезентувати свої вміння в галузі методики навчання української мови в ЗСО. Теоретичні позиції обов'язково застосовувати на представлених практичних моментах.

Для підготовки до кваліфікаційного екзамену варто повторити такі питання:

1. Основні аспекти навчання української мови. Спрямованість змісту навчального курсу «Українська мова».

2. Основні змістові лінії шкільної програми з української мови. Завдання шкільного курсу «Українська мова».

3. Класифікації уроків української мови учених-лінгводидактів. Структура уроків різних типів.

4. Класифікація диктантів. Основні види навчальних диктантів. Етапи роботи над диктантом.

5. Методи й прийоми навчання граматики. Головні поняття граматики. Визначте й прокоментуйте особливості викладу граматичного матеріалу в чинних підручниках з української мови для 8 класу.

6. Види робіт із розвитку писемного мовлення. Переказ, його види та послідовність роботи.

7. Засоби навчання української мови. Принципи побудови та функції сучасних підручників із української мови.

8. Технологія сучасного уроку української мови. Найголовніші риси сучасного уроку. Основні вимоги до вчителя-словесника. Умови ефективного проведення уроку.

9. Основні напрями навчання граматики. Принципи навчання граматики.

10. Методика навчання морфології. Принципи, методи й прийоми вивчення морфології, що усталилися в сучасній лінгводидактиці. Система вправ у навчанні морфології.

11. Методи й прийоми навчання української мови. Які, на Вашу думку, методи й прийоми навчання найбільш ефективні на уроках вивчення будови слова й словотвору?

12. Вправи та їх класифікація. Сформулюйте завдання до вправ, спрямованих на подолання орфоепічних помилок, викликаних впливом діалектичного мовлення та явища інтерференції, передбачивши використання орфоепічного словника.

13. Проблема типології уроків української мови. Типи уроків з української мови, структура й методика їх проведення.

14. Зміст уроку української мови. Етапи підготовки. Вимоги до змісту сучасного уроку (лінгводидактичні, психологічні, технічні, гігієнічні).

15. Нестандартні уроки з української мови. Міжпредметні зв'язки.

16. Методи й прийоми навчання фонетики. Система вправ із фонетики.

17. Основні етапи вивчення лексики й фразеології в шкільному курсі «Українська мова». Система вправ у навчанні лексики й фразеології.

18. Система вправ у навчанні будови слова й словотвору. Морфемний розбір слова. Уміння й навички в навчанні будови слова й словотвору.

19. Методика навчання синтаксису. Етапи оволодіння школярем синтаксичним матеріалом. Система вправ у навчанні синтаксису.

20. Методика навчання орфографії. Види орфографічної пам'яті. Уміння й навички в навчанні орфографії. Класифікація орфограм. Робота над орфограмами. Види орфографічних вправ.

21. Система вправ у навчанні пунктуації. Класифікація пунктограм. Робота з пунктуаційними помилками, їхні види та причини виникнення.

22. Словникова робота на уроках рідної мови, її рівні. Робота над лексичними помилками.

23. Функціонально-стилістичне спрямування у вивченні мовних явищ. Зв'язок стилістики з іншими лінгвістичними дисциплінами. Стилістичні вправи та завдання.

24. Основні форми занять з української мови в старших класах.

25. Система позакласної роботи з української мови. Спецкурси та факультативні заняття з української мови.

ТРЕТЄ ПИТАННЯ білета має на меті перевірити практичні уміння та навички з «Сучасної української літературної мови». Під час відповіді здобувач вищої освіти має репрезентувати виконання повного синтаксичного аналізу речення та фонетичного, морфемного й морфологічного розборів підкреслених у завданні слів. Усі розбори мають ґрунтуватися на вивчених протягом чотирьох років навчання теоретичних положеннях із сучасної української літературної мови.

СХЕМИ МОВНИХ РОЗБОРІВ

СХЕМА ФОНЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ

1. Слово (словоформу) для аналізу записати на дошці / у зошиті (зробити орфографічний запис). Визначити кількість букв. Назвати букви.
2. Записати слово фонематичною транскрипцією. Назвати фонему й визначити їх кількість.
3. Записати слово фонетичною транскрипцією. Вимовити звуки, визначити їх кількість.
4. Установити співвідношення між звуками, фонемами й буквами в слові.
5. Поділити слово на склади й визначити:
 - а) кількість складів;
 - б) кількість складів відкритих, закритих, прикритих, неприкритих, напівзакритих.
6. Поставити наголос, визначити його тип, охарактеризувати наголос (головний і можливий побічний, рухомий чи нерухомий, чи має це слово в реченні логічний наголос).
7. Дати акустично-артикуляційну характеристику голосних:
 - а) за ступенем глибини творення в порожнині рота, горизонтальним положенням язика (голосні переднього чи непереднього ряду);
 - б) за ступенем наближення спинки язика до піднебіння (високого, високо-середнього, середнього, низького підняття / піднесення);
 - в) за участю губів (лабіалізований /нелабіалізований);
 - г) складотворчий чи нескладотворчий (ї, ѱ);
 - г) варіантом якої фонему є аналізований звук.
8. Охарактеризувати приголосні:
 - а) за участю шуму й голосу в їх творенні (сонорний, шумний (дзвінкий або глухий), назвати його кореляційну пару;
 - б) за акустичним вираженням (шиплячий, свистячий);
 - в) за місцем творення (за активним мовним органом) – губний (губно-губний, губно-зубний), язиковий (передньоязиковий, середньоязиковий задньоязиковий), глотковий;
 - г) за способом творення (щілинний, зімкнений (проривний, афrikата, зімкнено-прохідний (дрижачий, боковий, зімкнено-прохідний носовий);

г) за ступенем наближення спинки язика до твердого піднебіння (м'який, пом'якшений, напівпом'якшений);

д) варіантом якої фонемі є аналізований звук.

9. Виявити й проаналізувати наявні чи можливі чергування голосних і приголосних фонем у процесі словозміни або словотворення аналізованого слова. Дати короткі пояснення до історії виникнення наявного (можливого) чергування.

10. Виявити й проаналізувати звукові зміни (кількісні та якісні), що відбулися в слові (акомодація (назалізація, посування артикуляції вперед/назад, напівпом'якшення, лабіалізація), редуція, вокалізація, асиміляція (гармонійна асиміляція, за дзвінкістю, за глухістю, за місцем творення, за способом творення, за місцем і способом творення, за м'якістю, за твердістю); дисиміляція, спрощення в групах приголосних, подовження, стягнення приголосних).

Приклад фонетичного аналізу

Ти [Україно] ізнов мені *снишся* на стежці гіркої розлуки синім лугом, ромашкою, птицею з канівських круч (А. Малишко).

1. Снишся. Ес, ен, и, ша, ес, йа.

2. /снйшс'а/. /с/, /н/, /и/, /ш/, /с'/, /а/ – 6 фонем.

3. [с н й с': а]. [с], [н], [й], [с':], [а] – 5 звуків.

4. У слові шість букв і п'ять звуків. Літери *ша* і *ес* позначають один довгий звук – [с':].

5. [сни–с': а]. У слові два склади, обидва відкриті, прикриті.

6. Наголос падає на перший склад, побічного наголосу немає, головний наголос нерухомий. У реченні слово *снишся* виділено логічним наголосом.

7. [й] – голосний переднього ряду, високо-середнього піднесення, нелабіалізований, наголошений, інваріант фонемі /и/; [а] – голосний непереднього ряду, низького піднесення, нелабіалізований, ненаголошений, унаслідок акомодатії вимова передніша (помітне просування артикуляції вперед), акомодований варіант фонемі /а/.

8. [с] – приголосний, шумний, глухий, його пара – [з], свистячий, передньоязиковий, зубний, щілинний, твердий, інваріант фонемі /с/; [н] – приголосний, сонорний, передньоязиковий, зубний, зімкнено-прохідний, твердий, інваріант фонемі /н/; [с':] – приголосний, шумний, глухий, його пара – [з':], свистячий,

передньоязиковий, зубний, щілинний, пом'якшений, довгий, асимільований подовжений варіант фонемі /ш/.

9. У корені слова в процесі словотворення можливе чергування *о* з фонемним нулем – *сон, сонний – сну, снитися*. *О* походить із давнього *ь*, який у сильній позиції змінювався на голосний повного творення, а в слабкій – занепадав, утворюючи фонемний нуль.

10. У слові відбулася регресивна, суміжна, повна, обов'язкова асиміляція за місцем творення (шиплячий передньоязиковий альвеолярний [ш] перед свистячим передньоязиковим зубним асимілювався повністю й перетворився на свистячий передньоязиковий зубний [с:]). Вимова голосного непереднього ряду [а] після пом'якшеного приголосного [с':] стала переднішою – явище акомодатії.

III ➔ СХЕМА МОРФЕМНОГО АНАЛІЗУ

1. Аналізоване слово (словоформа); графічне позначення морфемного складу слова на фонематичному (або фонетичному) рівні.

2. Корінь слова, можливі варіанти (модифікації) кореня; необхідно визначити кореневий морф і можливі аломорфи.

3. Префікс, суфікс (словотворчий, формотворчий); постфікс; конфікс, інтерфікс (у складних словах). Флексія.

4. Основа слова та її характеристика.

5. Чи є морфонологічні зміни (опрощення, перерозклад, ускладнення) у структурі слова.

Приклад морфемного аналізу

Волелюбний; /волел'убний/; перший кореневий морф слова *вол-* – вільний, первинний, твердий, виконує лексико-семантичну функцію, можливі його аломорфи: *віл'-* (*вільний*), *вол'-* (*воля*); другий кореневий морф слова *-люб-* – зв'язаний (функціонує лише разом зі словотворчими суфіксами, наприклад, *любов, любити*), первинний, твердий, виконує лексико-семантичну функцію, можливий його аломорф *л'убл'-* (*люблю*); інтерфікс *-е-* – словотворчий; суфікс *-н-* – словотворчий; флексія *-ий* – словозмінна; основа слова *волелюбн-* – похідна, складна, вільна, закрита, тверда; у морфемній будові слова змін не відбулося.

■ ■ ■ ➔ СХЕМА СЛОВОТВІРНОГО АНАЛІЗУ

1. Аналізоване слово.
2. Твірна основа. Її походження.
3. Словотворчий формант.
4. Спосіб словотворення.
5. Словотвірний тип, його продуктивність.

Приклад словотвірного аналізу

У різну пору дня лютневий сніг цвіте *по-різному* (Є. Гуцало).

Аналізоване слово – *по-різному*; твірна основа *-різн-* – прикметникова; словотворчий формант – конфікс *по-...ому*; спосіб словотворення – морфологічний, афіксальний, конфіксальний; словотвірний тип продуктивний.

■ ■ ■ ➔ СХЕМИ МОРФОЛОГІЙНИХ АНАЛІЗІВ

➔ АНАЛІЗ ІМЕННИКА ЯК ЧАСТИНИ МОВИ

1. Аналізована словоформа.
2. Початкова форма.
3. Загальна чи власна назва.
4. Істота чи неістота.
5. Конкретний чи абстрактний.
6. Збірний; матеріально-речовинний.
7. Рід, число, відмінок; засоби їх вираження.
8. Відміна і група (якщо є).
9. Морфемна будова й словотвірний аналіз.
10. Синтаксична функція.

Приклад морфологічного аналізу іменника

Ще вчора вони кипіли кучерявою *зеленню*, а сьогодні поміж лапатою листу хтось пройшов незримий і залишив по собі сонячні сліди (І. Цюпа).

Зеленню – іменник; початкова форма – *зелень*, загальна назва, неістота, конкретне значення, збірний, жіночого роду, однина (уживається тільки у формі однини), орудний відмінок (засіб вираження -флексія *-ю*), 3-я відміна; *зеленню*; твірна основа *зелен-* – прикметникова; морфологічний спосіб словотворення (безафіксний тип); синтаксична функція – додаток.

АНАЛІЗ ПРИКМЕТНИКА ЯК ЧАСТИНИ МОВИ

1. Аналізована словоформа.
2. Початкова форма (називний відмінок однини чоловічого роду).
3. Група за значенням.
4. Ступінь порівняння та засоби його вираження (якщо наявний).
5. Повна (стягнена / нестягнена) чи коротка форма.
6. Група за кінцевим приголосним основи: тверда, м'яка.
7. Рід, число, відмінок; засоби вираження.
8. Морфемна будова та словотвірний аналіз.
9. Синтаксична функція.

Приклад морфологічного аналізу прикметника

Засяяло в *барвистому* травневому вінку біле оксамитове мереживо – це значить, що весна красеневі червню чародійні ключі від щедрого літа передає (М. Яценко).

Барвистому – прикметник, початкова форма – *барвистий*, якісний, повна стягнена форма, тверда група, чоловічий рід, однина, виражається флексією, синтаксично залежною від іменника; місцевий відмінок, виражається флексією *-ому* та прийменником *в*; *барвистий*; твірна основа *барв-*, словотворчий суфікс *-ист-*, спосіб словотворення – морфологічний (суфіксальний); означення.

АНАЛІЗ ЧИСЛІВНИКА ЯК ЧАСТИНИ МОВИ

1. Аналізована словоформа.
2. Початкова форма.
3. Група за значенням (означено-кількісні, неозначено-кількісні).
4. Морфологічний склад.
5. Рід, число (якщо є), відмінок; засоби вираження.
6. Зв'язок з іменником (узгодження чи керування).
7. Морфемна будова й словотвірний аналіз.
8. Синтаксична функція.

Приклад морфологічного аналізу числівника

Гімназія призначалася для дітей небагатих дворян. 1825 р. в ній налічувалося 19 викладачів і 225 учнів.

Дев'ятнадцять (викладачів) – числівник, означено-кількісний, власне кількісний, простий, роду й числа не має, називний відмінок (засіб вираження – нульова флексія), керує іменником у формі родового відмінка множини, *дев'ятнадцятьов* (корінь слова – *дев'ятнадцять* – вільний, вторинний, виконує лексико-семантичну функцію; флексія – нульова, словозмінна; основа слова – *дев'ятнадцять* – похідна (історично)); утворений лексико-синтаксичним способом (історично); уходить до складу підмета.

АНАЛІЗ ЗАЙМЕННИКА ЯК ЧАСТИНИ МОВИ

1. Аналізована словоформа.
2. Початкова форма.
3. Група за співвідношенням з іншими частинами мови (іменниками, прикметниками, числівниками).
4. Група за значенням.
5. Рід і число (для певних груп); засоби вираження.
6. Відмінок, засоби його вираження; особа (для особових та особово-вказівних).
7. Морфемна будова та словотвірний аналіз.
8. Синтаксична функція.

Приклад морфологічного аналізу займенника

Я прислухаюсь (М. Коцюбинський).

Я – займенник, початкова форма – я, узагальнено-предметний, особовий, однина, перша особа, називний відмінок, слово непохідне, основа непохідна, коренева, вільна; підмет.

АНАЛІЗ ПРИСЛІВНИКА ЯК ЧАСТИНИ МОВИ

1. Аналізоване слово.
2. Початкова форма (для прислівників, ужитих у формі вищого чи найвищого ступенів порівняння).
3. Група за значенням (означальний, обставинний, предикативний, модальний).
4. Якого слова стосується.
5. Ступінь порівняння (якщо є).
6. Морфологічний тип.
7. Спосіб словотворення. Морфемна будова.
8. Синтаксична функція.

Приклад морфологічного аналізу прислівника

Весілля справляли *по-старосвітському* (Ю. Яновський).

По-старосвітському – прислівник; означальний, способу дії (порівняльно-уподібнювальний), стосується слова *справляти*; співвідносний із прикметником (відприкметниковий); спосіб творення – морфологічний, префіксально-суфіксальний; обставина.

АНАЛІЗ ОСОБОВОГО ДІЄСЛОВА ЯК ДІЄСЛІВНОЇ ФОРМИ

1. Аналізована словоформа.
2. Початкова форма (інфінітив).
3. Вид (засоби вираження).
4. Перехідність/неперехідність, засоби її вираження.
5. Стан (активний, пасивний, зворотно-середній чи дієслово позастанове).
6. Спосіб (засоби вираження).
7. Час (засоби вираження).
8. Особа, рід, число; засоби їх вираження.
9. Дієвідміна.
10. Основа інфінітива й основа теперішнього (простого майбутнього) часу.
11. Морфемна будова. Особливості формотворення.
12. Синтаксична функція.

Приклад морфологічного аналізу особового дієслова

Хто *бачив* розтопані плідні лани і рідні долини... (Л. Первомайський).

Бачив – дієвідмінюване дієслово; початкова форма – *бачити*, недоконаний вид (виражається основою дієслова), перехідне (керує іменником у формі знахідного відмінка без прийменника), активний стан, дійсний спосіб, минулий час, чоловічий рід, однина (засоби вираження – суфікс -в- і нульова флексія), II дієвідміна, основа інфінітива *бачи-*, основа теперішнього часу *бач-*, **бачив**Ø, форма утворена від основи інфінітива за допомогою формотворчого суфікса -в; присудок.

➡ АНАЛІЗ ДІЄПРИКМЕТНИКА ЯК ДІЄСЛІВНОЇ ФОРМИ

1. Аналізоване слово.
2. Початкова форма.
3. Стан, перехідність / неперехідність, вид, час; засоби вираження.
4. Рід, число, відмінок; засоби вираження.
5. Творення дієприкметника.
6. Морфемна будова. Особливості формотворення.
7. Синтаксична функція.

Приклад морфологічного аналізу дієприкметника

Хай завжди він (хліб) – совість наша – буде в хаті, як диво, лежатиме, *прикритий* вишитим рушником, свіжий та святий (В. Скуратівський).

Прикритий – дієслово, дієслівна форма – дієприкметник; початкова форма – *прикритий*; пасивний стан, неперехідний, минулий час, доконаний вид, засоби вираження – суфікс **-т-** і основа інфінітива; чоловічий рід, однина, називний відмінок, засіб вираження – флексія **-ий** (дієприкметник узгоджується з іменником *хліб*); утворений від основи інфінітива дієслова *прикри/ти/* додаванням суфікса **-т-** (**-ий**); **прикритий**; означення.

➡ АНАЛІЗ ДІЄПРИСЛІВНИКА ЯК ДІЄСЛІВНОЇ ФОРМИ

1. Аналізоване слово.
2. Вид і засоби його вираження.
3. Перехідність і засоби її вираження. Стан.
4. Час (яку додаткову дію виражає дієприслівник – одночасну чи попередню щодо дієслова-присудка).
5. Творення дієприслівника.
6. Морфемна будова. Особливості формотворення.
7. Синтаксична функція.

Приклад морфологічного аналізу дієприслівника

Сад, *нахиливши* срібні квіти, пісні пташині пригадав (В. Сосюра).

Нахиливши – дієслово, дієслівна форма – дієприслівник; доконаний вид (засіб вираження – суфікс **-вши** та основа дієслова доконаного виду); перехідний (засіб вираження – залежний іменник *віти*, виражений формою знахідного відмінка без прийменника),

активного стану; дієприслівник виражає дію, що відбулася раніше від головної, набуває значення минулого часу; утворений від основи інфінітива дієслова *нахили/ти/* додаванням суфікса **-вши**; *нахиливши*; обставина.

АНАЛІЗ ДІЄПРИСЛІВНИХ ФОРМИ НА **-но (-ено), -то**

1. Аналізоване слово.
2. Вид.
3. Перехідність.
4. Стан.
5. Творення форми. Морфемна будова.
6. Синтаксична функція.

Приклад морфологічного аналізу дієслівних форм на **-но (-ено), -то**

За моє жито мене й *бито* (Народна творчість).

Бито – дієслово, дієслівна форма на **-то**, недоконаний вид, перехідне (засіб вираження – залежний займенник *мене* у формі зхідного відмінка без прийменника); пасивний стан; утворено (історично) від дієприкметника середнього роду; *бито*; головний член, співвідносний із присудком, односкладного безособового речення.

АНАЛІЗ ПРИЙМЕННИКА ЯК ЧАСТИНИ МОВИ

1. Аналізоване слово.
2. Значення в реченні (просторовий, часовий, логічний).
3. Група за походженням (первинний, вторинний).
4. Група за будовою (простий, складний, складений).
5. Із якою відмінковою формою вжитий і може потенційно вживатися.

Приклад морфологічного аналізу прийменника

На сизих луках скошено отаву... (М. Рильський).

На – прийменник; прийменниково-іменникова конструкція *на луках* має просторове значення; прийменник первинний, простий, ужитий із формою місцевого відмінка іменника; окрім місцевого, може вживатись із знахідним відмінком.

АНАЛІЗ СПОЛУЧНИКА ЯК ЧАСТИНИ МОВИ

1. Аналізоване слово.
2. Група й підгрупа за значенням (сурядний чи підрядний).
3. Група за походженням (первинний чи вторинний).
4. Група за морфологічною будовою.
5. Група за способом уживання (одиничний, повторюваний, парний).
6. Функція в реченні.

Приклад морфологічного аналізу сполучника

Листя злетіло з дерев. Недавно воно полум'яніло, кружляло, а зараз дерева голі (Є. Гуцало).

А – сполучник, сурядний, протиставний, непохідний (первинний), простий, одиничний (одномісний), поєднує частини складносурядного речення.

АНАЛІЗ ЧАСТКИ ЯК ЧАСТИНИ МОВИ

1. Аналізоване слово.
2. Група за місцем і роллю в мовних одиницях (фразова, формотворча, словотворча).
3. Група за функціонально-семантичними особливостями.
4. Група за походженням. Група за морфологічною будовою.
5. Якого слова в реченні чи всього речення стосується?
6. Препозиційна, постпозиційна чи вільнопозиційна.

Приклад морфологічного аналізу частки

Чи *тільки* терни на шляху знайду...? (Леся Українка)

Тільки – частка, фразова, видільна, вторинна (прислівникова), проста, препозиційна, у реченні стосується слова «терни».

АНАЛІЗ ІНТЕР'ЄКТИВА ЯК ЧАСТИНИ МОВИ

1. Аналізоване слово.
2. Група й підгрупа за значенням: емоційний, волевиявлення (наказово-спонукальний, апелятивний, емоційно-апелятивний).
3. Група за походженням (первинний чи вторинний).

Зразок морфологічного аналізу інтер'єктива

Ах – інтер'єктив, вигук, емоційний (виражає захоплення), первинний.

СХЕМИ СИНТАКСИЧНИХ АНАЛІЗІВ

СХЕМА СИНТАКСИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ

- 1 Записати речення.
2. Визначити граматичну основу та підкреслити другорядні члени речення.
3. Дати загальну характеристику простого речення:
 - а) просте речення;
 - б) тип за метою висловлювання: розповідне, питальне, спонукальне;
 - в) тип за інтонуванням: неокличне, окличне;
 - г) тип за характером висловленої думки: стверджувальне, заперечне;
 - г) тип за характером граматичної основи: двоскладне, односкладне (означено-особове, неозначено-особове, узагальнено-особове, безособове, інфінітивне, номінативне);
 - д) тип за наявністю чи відсутністю другорядних членів речення: поширене, непоширене;
 - е) тип за наявністю обов'язкових членів речення: повне, неповне;
 - є) тип за ускладненістю (однорідні члени речення, відокремлені члени речення, вставні слова, вставлені конструкції).
4. Охарактеризувати члени речення:
 - а) граматична основа (назвати);
 - б) група підмета (назвати);
 - в) група присудка (назвати);
 - г) підмет: тип за будовою (простий, складений); морфологічне вираження;
 - г) присудок: тип за будовою (простий, складений іменний, складений дієслівний, складений прислівниковий, складний), якщо ускладнений, указати на це; морфологічне вираження;

д) зв'язок між підметом і присудком: повна або часткова координація;

е) другорядні члени речення в групі підмета:

— означення: узгоджене чи неузгоджене, поширене чи непоширене, морфологічне вираження, зв'язок із означуваним словом;

є) другорядні члени в групі присудка:

— додаток: прямий чи непряий, морфологічне вираження, зв'язок із опорним словом;

— обставина: вид за значенням (способу дії, міри й ступеня, місця, часу, мети, причини, умови, допусту), морфологічне вираження, зв'язок із опорним словом.

5. Порядок членів речення: прямий, інверсований.

6. Пунктуація.

Приклад синтаксичного розбору простого речення

Море мовчало зовсім, приспане тихою ласкою ночі.

Речення просте, розповідне, неокличне, стверджувальне, двоскладне, поширене, повне, ускладнене відокремленим означенням, вираженим дієприкметниковим зворотом.

Граматична основа – *море мовчало*.

Група підмета – *море, приспане тихою ласкою ночі*.

Група присудка – *мовчало зовсім*.

Море – підмет, простий, виражений іменником с.р. у формі називного відмінка однини.

Приспане тихою ласкою ночі – узгоджене означення, виражене дієприкметниковим зворотом.

Мовчало – присудок, простий, виражений дієсловом у формі дійсного способу, минулого часу, III особи однини.

Зовсім – обставина способу дії, виражена прислівником, зв'язок із опорним словом (*мовчало зовсім*) – прилягання.

Порядок слів інверсований.

Пунктуація: кома перед відокремленим означенням, крапка наприкінці розповідного неокличного речення.

СХЕМА СИНТАКСИЧНОГО АНАЛІЗУ СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ

1. Записати речення.
2. Виділити граматичні основи.
3. Пронумерувати предикативні частини.
4. Підкреслити другорядні члени речення.
5. Накреслити структурну схему складного речення.
6. Дати загальну характеристику складного речення:
 - а) речення складне;
 - б) сполучникове (складносурядне, складнопідрядне), безсполучникове чи з різними типами зв'язку;
 - в) тип за кількістю предикативних частин: елементарне (двокомпонентне), неелементарне (багатокомпонентне);
 - г) тип за метою висловлювання (розповідне, питальне, спонукальне);
 - г) тип за інтонуванням (окличне, неокличне);
 - д) перша частина (назвати), друга (назвати) і т.д.
 - е) засоби зв'язку предикативних частин (сполучники, сполучні слова, інтонація).
7. Дати загальну характеристику предикативних частин:
 - а) просте речення;
 - б) стверджувальне чи заперечне.
 - в) односкладне (різновид) чи двоскладне;
 - г) поширене чи непоширене;
 - г) повне чи неповне;
 - д) ускладнене (чим саме) чи неускладнене.
8. Аналіз першої предикативної частини за схемою розбору простого речення (якщо це складнопідрядне речення, то потрібно охарактеризувати головну частину).
9. Пунктуація.

Приклад синтаксичного розбору складносурядного речення

Дмухнув вітер понад ставом – і сліду не стало.

[1] – і [2].

Речення складне, сполучникове, складносурядне, елементарне, розповідне, неокличне, складається з двох частин. Перша: *Дмухнув вітер понад ставом*, друга – *сліду не стало*. Предикативні частини

поєднані за допомогою єднального сполучника *і*, виражають причиново-наслідкові зв'язки. Порядок частин фіксований, структура закрита.

Перша частина співвідносна з простим, стверджувальним, двоскладним, поширеним, повним, неускладненим реченням.

Граматична основа – *дмухнув вітер*.

Група підмета – сам підмет.

Група присудка – *дмухнув понад ставом*.

Вітер – простий підмет, виражений іменником у формі називного відмінка однини.

Дмухнув – простий присудок, виражений дієсловом у формі дійсного способу, минулого часу, 3-ї особи однини.

Понад ставом – обставина місця, виражена іменником із прийменником, зв'язок із опорним словом (*дмухнув понад ставом*) – слабе керування.

Порядок членів речення інверсований.

Пунктуація: тире між частинами складносурядного речення, крапка наприкінці розповідного неокличного речення.

Приклад синтаксичного розбору складнопідрядного речення

Часом Десна розливалась так шишно, що у воді потопали не тільки ліси і сінокоси.

[...1], (що...2).

Речення складне, сполучникове, складнопідрядне, міри й ступеня, елементарне (двокомпонентне), нерозчленованої структури, розповідне, неокличне.

Головна частина: *Часом Десна розливалась так шишно*, підрядна: *у воді потопали не тільки ліси і сінокоси*. Предикативні частини поєднані за допомогою підрядного сполучника *що*, структура закрита.

Перша частина співвідносна із простим, двоскладним, поширеним, повним, неускладненим, стверджувальним реченням.

Граматична основа – *Десна розливалась*.

Група підмета – сам підмет.

Група присудка – *розливалась часом так шишно*.

Десна – простий підмет, виражений іменником у формі називного відмінка однини.

Розливалась – простий присудок, виражений дієсловом у формі дійсного способу, минулого часу, 3-ї особи однини.

Часом – обставина часу, виражена прислівником, зв'язок із опорним словом (*часом розливалась*) – прилягання.

Пишно – обставина способу дії, виражена прислівником, зв'язок із опорним словом (*так пишно*) – прилягання.

Так – обставина способу дії, виражена прислівником, зв'язок із опорним словом (*розливалась так*) – прилягання.

Порядок членів речення в першій предикативній частині прямий.

Пунктуація: кома між предикативними частинами складно-підрядного речення, крапка наприкінці розповідного неокличного речення.

Приклад синтаксичного розбору безсполучникового речення

Ще ясніше й величніше світилися бані Софії, її споруда наче була символом єднання цього прекрасного світу, цієї весни з голубим єднанням ночі, з поодинокими мерехтливими зорями (За Є. Гуцалом).

[...1], [...2].

Речення складне, безсполучникове, елементарне, розповідне, неокличне, складається з двох частин.

Перша частина: *Ще ясніше й величніше світилися бані Софії*, друга: *її споруда наче була символом єднання цього прекрасного світу, цієї весни з голубим єднанням ночі, з поодинокими мерехтливими зорями*.

Це речення з однотипними частинами єднального характеру, семантико-синтаксичні відношення між частинами – одночасність дій, предикативні частини поєднані за допомогою перелічувальної інтонації структура відкрита.

Перша частина співвідносна з простим, стверджувальним, двоскладним, поширеним, повним, неускладненим реченням.

Граматична основа – *бані світились*.

Група підмета – *бані Софії*.

Група присудка – *ще ясніше й величніше світилися*.

Бані – простий підмет, виражений іменником у формі називного відмінка множини.

Софії – означення, узгоджене, виражене іменником у формі родового відмінка однини.

Світилися – простий присудок, виражений дієсловом у формі дійсного способу, минулого часу, 3-ї особи множини.

Ясніше – обставина способу дії, виражена прислівником, зв'язок із опорним словом (*світилися ясніше*) – прилягання.

Величніше – обставина способу дії, виражена прислівником, зв'язок із опорним словом (*світилися величніше*) – прилягання.

Порядок слів у першій предикативній частині інверсований.

Пунктуація: кома між предикативними частинами, що входять до складного речення, коми між однорідними членами речення, крапка наприкінці розповідного неокличного речення.

Приклад синтаксичного розбору речення з різними видами зв'язку

Споконвіку в народі побутує думка: хто першим побачить цвіт ліщини, тому весь вік посміхатиметься щастя.

[...1]: (хто...2), [тому...3].

Речення складне, неелементарне, розповідне, неокличне. Складається з трьох частин, перша: *Споконвіку в народі побутує думка*, друга: *хто першим побачить цвіт ліщини*, третя: *тому весь вік посміхатиметься щастя*.

Перша частина з другою поєднана за допомогою безсполучникового зв'язку, пояснювальної інтонації, друга з третьою – за допомогою підрядного зв'язку (підрядне з'ясувальне речення).

Перша предикативна частина співвідносна з простим, двоскладним, поширеним, повним, стверджувальним реченням.

Граматична основа – *побутує думка*.

Група підмета – сам підмет.

Група присудка – *споконвіку в народі побутує*.

Думка – простий підмет, виражений іменником у формі називного відмінка однини.

Побутує – простий присудок, виражений дієсловом у формі дійсного способу, теперішнього часу, 3-ї особи однини.

Споконвіку – обставина часу, виражена прислівником, зв'язок із опорним словом (*споконвіку побутує*) – прилягання.

В народі – обставина місця, виражена іменником із прийменником, зв'язок із опорним словом (*побутує в народі*) – слабке керування.

Порядок слів у першій предикативній частині інверсований.

Пунктуація: двокрапка між предикативними частинами складного речення з безсполучниковим зв'язком (друга частина конкретизує першу), кома між предикативними частинами, що з'єднані за допомогою підрядного зв'язку.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бакум З. П. Теоретико-методичні засади навчання фонетики української мови в гімназії : монографія. Кривий Ріг, 2008. 338 с.
2. Бевзенко С. П., Литвин Л. П., Семеренко Г. В. Сучасна українська мова. Синтаксис : Навч. посіб. Київ : Вища шк., 2005. 270 с.
3. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови: Морфологія. Київ, 1993. 336 с.
4. Беляєв О.М. Лінгводидактика рідної мови. Київ, 2005.
5. Білоусенко П. І. Мовознавчі студії в школі. Запоріжжя, 2000.
6. Біляєв О. М. Сучасний урок української мови. Київ, 1981.
7. Богданова І. М. Педагогічна інноватика. Одеса, 2000.
8. Бойко В. М., Давиденко Л. Б. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір : навч. посіб. Ніжин, 2017. 117 с.
9. Бондар О. І., Карпенко Ю. О., Микитин-Дружинець М. Л. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія. Київ : Академія, 2006. 368 с.
10. Бондаренко Н., Ярмолюк А. Концепція підручника української мови для шкіл з російською мовою навчання. *Дивослово*. 2002. № 4. С. 66.
11. Бондарчук Л. І. Методику підказує текст : Навчальний посібник. Тернопіль, 2001.
12. Борисенко В. Сова К. Активні методи як основа творчої взаємодії в навчанні. *Українська мова і література в школах України*. № 2. 2016. С. 27–31.
13. Голобородько Є. П. Загальні питання інтерактивного навчання. *Збірник наукових праць: Інтерактивне навчання: Досвід впровадження* / За заг ред. В. Д. Шарко. Херсон : ОЛДІ-плюс, 2000.
14. Голуб Н., Дяченко Н., Остапенко В., Шляхова В. Технологія сучасного уроку рідної мови. Черкаси, 1999.
15. Гончаренко І. С. Методика як наука. Київ, 2000.

16. Горпинич В. О. Морфологія української мови : Підр. для студ. вищих н. з. Київ, 2004.
17. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія [автори: І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, А. П. Загнітко, С. О. Соколова; за ред. К. Г. Городенської]. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 752 с.
18. Грибан Г. В., Кучерук О. А. Практикум з методики навчання української мови: Навчально-методичний посібник. Київ, 2003.
19. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Київ, 2004.
20. Дороз В. Ф. Методика навчання української мови в загальноосвітніх закладах. Київ, 2008.
21. Дубічинський В. В. Українська лексикографія: історія, сучасність та комп'ютерні технології : навч. посіб. Харків, 2004.
22. Дудик П. С. Стилістика української мови : навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : «Академія», 2005. 368 с.
23. Дудик П. С. Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 384 с.
24. Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. Ч. 1. Київ, 1972.
25. Заболотська О. О. Формування індивідуальності майбутніх учителів-словесників. Херсон, 2006.
26. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, навчання, оцінювання. Київ, 2003.
27. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2006. 378 с.
28. Капелюшний А. О. Практична стилістика української мови : навч. посібник; вид. 2-е, перероб. Львів : Вид-во ПАІС, 2007. 400 с.
29. Караман С. Поглиблене вивчення української мови в гімназіях та загальноосвітніх школах. *Дивослово*. 1994. № 7. С. 34–37.
30. Караман С. О. Методика навчання української мови в гімназії. Київ : Ленвіт, 2000. 272с.
31. Катерина Городенська. Українське слово у вимірах сьогодення. Видання друге, істотно доповнене. Київ : КММ, 2019. 208 с.
32. Костів О., Сколоздра-Шепітко О. Методика викладання української мови. Навчально-методичний посібник. Львів, 2018. 202 с.

33. Лаврінець О. Я., Симонова К. С., Ярошевич І. А. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія : [підручник] / за ред. О. Я. Лаврінець. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 524 с.
34. Літературна норма і мовна практика : Монографія / Єрмоленко С. Я., Биби́к С. П., Коць Т. А. та ін.; за ред. С. Я. Єрмоленко. Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. 320 с.
35. Мацько Л. І. Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови : підручник / за ред. Л. І. Мацько. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
36. Мацько Л. І. Українська мова в освітньому просторі : Навчальний посібник. Київ, 2009.
37. Мельничайко В. Я. Лінгвістика тексту в шкільному курсу української мови : Посібник для вчителів. Київ, 1986.
38. Мельничайко В. Я. Творчі роботи на уроках української мови: Конструювання. Редагування. Київ, 1984.
39. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах / За ред. М. І. Пентиліук: Підручник для студентів-філологів. Київ : Ленвіт, 2000. 264 с.
40. Методика навчання української мови в вищих навчальних закладах та середніх освітніх закладах: Кредитно-модульний курс / За заг. ред. О. І. Потапенка. Київ, 2006.
41. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / За ред. М. Пентиліук. Київ, 2009.
42. Омельчук С. Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців : монографія. Київ : Академія, 2019. 356 с.
43. Пентиліук М. І., Гайдаєнко І. В., Окуневич Т. Г. та ін. Навчально-й науково-дослідна робота студентів-філологів (реферат, курсова, випускна робота з української мови та методики навчання) : Навчально-методичний посібник для студентів. Київ, 2010.
44. Пентиліук М. І., Іваненко О. В. Українська мова : Підручник-комплект. Київ, 2013.
45. Пентиліук М. І., Окуневич Т. Г. Методика навчання української мови у таблицях і схемах : Навчальний посібник. Київ, 2010.

46. Пентилюк М. І., Окуневич Т. Г. Сучасний урок української мови. Харків, 2007.
47. Пентилюк М. І. Робота зі стилістики в 8–9 класах. Київ, 1987.
48. Плиско К. М. Принципи, форми і методи навчання української мови. Харків : Основа, 1995. 240 с.
49. Плющ М. Я. Граматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Підручник. 2-е видання, доповнене. Київ, 2010. 328 с.
50. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.
51. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах. Кив : Ленвіт, 2003. 302 с.
52. Семенів Н. Л. Електронний підручник з рідної (української) мови як засіб реалізації особистіснозорієнтованого навчання. *Українська мова і література в школі*. 2005. № 5. С. 2–6.
53. Семеног О., Ячменик М. Мовно-методична підготовка майбутнього вчителя-словесника до використання засобів медіаосвіти. Суми, 2019. 248 с.
54. Семеног О. М. Українська культуромовна особистість учителя: Монографія / За ред. Л. І. Мацько. Київ, 2007.
55. Семеног О. Ефективні технології навчання у лінгвістичній підготовці майбутніх фахівців: монографія. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. 376 с.
56. Скуратівський Л., Шелехова Г. Концепція підручника рідної мови. *Українська мова і література в школі*. 2001. № 3. С. 5–7.
57. Словник-довідник з української лінгводидактики: Навчальний посібник / Кол. авторів за ред. М. Пентилюк. Київ, 2003. 149 с.
58. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Синтаксис : підручник / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. Київ, 2010. 374 с.
59. Сучасна українська літературна мова / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.; За ред. А. П. Грищенка. Київ, 2002. 493 с.
60. Сучасна українська літературна мова / За ред. А. П. Грищенка. Київ : Вища шк., 2002. 439 с.

61. Сучасна українська літературна мова. Хрестоматія з фонетики : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2012. 218 с.
62. Сучасна українська літературна мова. Хрестоматія з фонетики : навч. посіб. / уклад. Н. І. Бойко, Т. Л. Хомич. 2-ге вид., змінене і доп. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 305 с.
63. Сучасна українська літературна мова: Лексикологія. Фонетика : підручник / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Берковець та ін. Київ : Знання, 2013. 340 с.
64. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Синтаксис: підручник / А. К. Мойсієнко та ін. Київ : Знання, 2010. 374 с.
65. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови. Київ : Знання, 2007. 494 с.
66. Український правопис / НАН України. Київ : Науково-виробниче підприємство «Видавництво «Наук. думка», 2019. 392 с.
67. Фаріон І. Д. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей) : [монографія]. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. 332 с.
68. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: Підручник. 2-ге видання, доповнене. Київ : Видавничий центр «Академія», 2010. 408 с.
69. Шульжук Н. В. Стилїстика сучасної української літературної мови : навч.-метод. посіб. для студ. філол. спец. ВНЗ. Рівне – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. 304 с.

ПРОГРАМА КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ІСПИТУ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА МЕТОДИКИ ЇЇ НАВЧАННЯ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програму кваліфікаційного іспиту укладено для четвертокурсників, які завершують навчання в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка зі спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова та література) за освітнім рівнем «бакалавр».

Для здійснення кваліфікаційного іспиту організовують єдину екзаменаційну комісію у складі голови, членів комісії та екзаменаторів і викладачів випускової кафедри української мови і літератури.

Підсумкову атестацію випускників університету реалізують на підставі аналізу успішності навчання, оцінювання здатності розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузі українського літературознавства й методики, що передбачені освітньо-професійною програмою.

У програмі визначено мету й завдання кваліфікаційного іспиту з історії української літератури та методики її навчання, описано його структуру (блоки сформульованих до нього питань), наведено детальний зміст кожного блоку питань.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ІСПИТУ

Кваліфікаційний іспит з української літератури та методики її навчання має на меті комплексну перевірку теоретичної й практичної готовності випускників до здійснення професійної діяльності вчителя-філолога загальноосвітньої школи.

Відповідно до мети завданням кваліфікаційного іспиту є встановлення рівня сформованості професійної компетенції студентів. Підґрунтям професійної підготовки бакалаврів мають бути знання з філологічних дисциплін та з курсу методики навчання української літератури в ЗСО (5 – 9 кл.).

Випускники мають володіти знаннями програмного матеріалу з курсів: «Історія української літератури», «Вступ до літературознавства», «Теорія літератури» та «Методика навчання української літератури», а також продемонструвати своє вміння застосовувати їх під час підготовки й проведення уроків з української літератури в ЗСО.

СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ ІСПИТУ

Структура першої частини іспиту відповідає поставленим завданням і містить три блоки питань, спрямованих на перевірку знань із:

- 1) історії української літератури;
- 2) методики навчання української літератури в ЗСО.

Друга частина іспиту передбачає перевірку практичних умінь та навичок їхнього застосування в практичній діяльності вчителя-філолога.

Зміст кожного блоку питань визначають ключові проблеми, які має вміти вирішувати спеціаліст у процесі виконання своїх виробничих функцій.

Усі питання, що винесено на кваліфікаційний іспит, розподілено на 25 екзаменаційних білетів, кожний із яких містить по 2 теоретичних питання та одне завдання практичного характеру.

ПЕРШЕ ЗАВДАННЯ має на меті перевірку знань здобувача вищої освіти з проблематики розвитку українського літературного процесу: від періоду давньої української літератури до сучасності. Студент має продемонструвати свою історико-літературну обізнаність, здатність добирати фактографічний матеріал, необхідний для підготовки відповіді, вміння логічно та переконливо розкрити проблему, довести власну думку.

Для підготовки до кваліфікаційного іспиту варто повторити такий матеріал.

Українська література

Усна народна творчість

Поняття фольклору (пострадянська, європейська та американська парадигма). Специфіка фольклору. Основні характеристики фольклору. Фольклор і фольклористика. Місце фольклору в системі гуманітарних наук.

Школи й напрями в українській фольклористиці. Міфологічна школа – типове явище епохи романтизму. Міграційна школа як результат європейської інтеграції другої половини XIX ст. Географічно-історичний напрям. Історична школа як продовження традицій міфологічної в умовах Росії. Антропологічна школа як наслідок культурного освоєння європейцями африканського та австралійського материків у кінці XIX – на початку XX ст. Психологічна теорія Вундта. Сексуальна теорія Фрейда. Етнопсихологічна теорія Кардинера. Соціально-дифузна теорія Дюркгейма. Структуралістична теорія Леві Строса. Ритуально-міфологічна теорія Юнга.

Обрядовий і необрядовий фольклор. Утилітарно-магічні функції первісного фольклору. Вербальна, музична та акціональна сторони фольклорного явища як відображення первісного синкретизму. Обрядові пісні, драматично-ігрові дійства, магічні тексти. Десакралізація та естетизація фольклорних явищ, трансформація обрядового фольклору в необрядовий. Необрядові жанри усного фольклору.

Загадка та її ритуальні функції. Походження загадок. Явище евфемізації як основа неметафоричної загадки. Трансформація змісту й форми загадок.

Народна драма. Зоомістерії «Ведмідь», «Кінь», «Коза». Вертепна драма – синтез літературної та фольклорної традицій.

Весняно-літня календарна обрядовість і її поезія. Весняні календарні обряди і їхні основні функції. Веснянки, гаївки, рогульки: спільне й відмінне. Риндзівки та волочесні пісні. Русальні обряди «куста» та «проводи русалок». Русальні пісні. Купальський обряд та купальські пісні.

Осінньо-зимова календарна обрядовість і її поезія. Жнивварські обряди й пісні. Різдвяно-новорічні календарні обряди. Колядки й щедрівки: основні теми та мотиви. Народні думи та їхні виконавці.

Казки про тварин. Магічні функції казки. Мисливський та скотарський типи сюжетів. Основні композиційні особливості казки про тварин.

Чарівні казки. Чоловіча та жіноча ініціації як історична основа сюжетів чарівної казки. Особливості сюжетів та композиції чарівних казок.

Родинно-побутові пісні. Пісні про кохання, про жіночу долю, колискові, вдовині, сирітські: основні теми й мотиви. Родинно-обрядові пісні. Весільні. Голосіння. Соціально-побутові пісні. Козацькі, чумацькі, бурлацькі, наймитські, заробітчанські, рекрутські,

солдатські та жовнірські, стрілецькі пісні. Пісні-балади. Тема кохання та дошлюбних стосунків у баладах. Пісні-балади про сімейне життя. Исторична тема в піснях-баладах.

Пісні літературного походження. Фольклоризм та фольклоризація як основні генетично-композиційні чинники пісень літературного походження.

Неказкова народна проза. Легенди, перекази, оповіді.

Давня українська література

Виникнення літописання на Русі. Самобутність жанру та історіографічна проза інших народів. «Літопис Руський»: особливості композиції, використання легендарно-повістєвого матеріалу. Проблема авторства. «Слово о полку Ігоревім» (1185 – кін. 1187 рр. як можливий час написання). Історія тексту пам'ятки і проблема його автентичності. Епоха Ренесансу в історії української літератури. Літературна спадщина Павла Русина, Севастяна Фабіяна Кленовича, Станіслава Оріховського.

Полемічна література. Твори Герасима Смотрицького, Клірика Острозького, Христофора Філалета, Мелетія Смотрицького. Критика соціальної дійсності в «Писанії до всіх, спільно в Лядській землі живущим», «Обличенії диявола-миродержця» Івана Вишенського. Ораторсько-проповідницька проза Лазаря Барановича, збірки «Меч духовний» (1666) і «Труби словес проповідних» (1674), «Лютня Аполлонова». Політичний ідеал Козацьких літописів. Широта охоплення подій у «Літописі Самовидця». Патріотичний зміст, історична достовірність сюжетів у творі «Дійствія презільної брані Богдана Хмельницького, гетьмана запорозького, з поляки» Григорія Грабянки (1710). Принципи створення образів історичних осіб у Літописі Самійла Величка.

Новизна предметів зображення, фольклорні елементи у віршах Климентія Зіновієва. Алегорично-символічна інтерпретація предметів і явищ у збірці Івана Величковського «Млеко» (1691). Драма-міраклъ на Україні. П'єса «Олексій, чоловік божий» (1673–1674). Розвиток української історичної драматургії п'єса Феофана Прокоповича «Владимир» (1705). П'єса «Милість Божа» (1738) Інокентія Неруновича. Інтермедії до п'єс Митрофана Довгалевського та Георгія Кониського. Огляд історичного шляху українського народу в «Історії Русів».

Григорій Сковорода і традиції української барокової поезії. Збірка «Сад божественних пісень». Архітектоніка, джерела сюжетів творів. Збірка «Басни Харьковскія».

Історія української літератури XVIII ст. – 60-х рр. XIX ст. як галузь науки; предмет її вивчення. Історична співвіднесеність української літератури кінця XVIII – 60-х рр. XIX ст. з добою національного Відродження в Україні; відкриття українському читачеві людини нового зразка, індивідуальності, здатної представити народ у морально-етичному, суспільному та історичному планах. Традиції української літератури в «Оді на рабство», 1783 р. Василя Капніста. Етика суспільного змісту у творі Костянтина Пузини «Ода – малороссийский крестьянин».

«Енеїда» І. Котляревського, 1798 р.: архітектоніка твору, еволюція образу Енея. Драми «Наталка Полтавка», 1819 р. і водевіль «Москаль-чарівник». Система образів і стильові парадигмальні ознаки творів. Ідея синтезу мистецтв у оповіданні Г. Ф. Квітки-Основ'яненка «Салдацький патрет», 1833 р. Система образів повісті «Маруся», 1833 р., утвердження особистості й пошук істини у творі «Козир-дівка», 1838 р. Вирішення філософської дилеми героями повісті «Щира любов», 1839 р. Відстоювання власного права на материнство в повісті «Сердешна Оксана», 1841 р. Проблема позитивного героя в діалогії «Шельменко – волостной писарь», «Шельменко – денщик», 1840 р. Провідні образи і теми балад Л. І. Боровиковського.

Польська школа в українській літературі.

Українські народні перекази, легенди, повір'я – як художня основа «Вечорів на хуторі поблизу Диканьки» М. Гоголя. Чинник краси й художня ідея повісті «Сорочинський ярмарок». Особливість поєднання реального і віртуального світів у повісті «Ніч перед Різдвом». Творення образу-типажу, представничого для епохи в повісті «Тарас Бульба». Тема родової і станової честі в «Повісті про те, як посварилися Іван Іванович з Іваном Никифоровичем». «Ревізор», 1836 р. М. В. Гоголя. Майстерність драматурга в творенні перебігу подій та моделюванні психології героїв. Є. П. Гребінка. Романтичні засади поетичної сторінки творчості письменника. Прозова спадщина Є. П. Гребінки. Громадянська лірика М. Шашкевича, І. Вагилевича, Ф. Головацького. Новаторство М. І. Костомарова-драматурга. Драми «Сава Чалий», 1838 р., «Переяславська ніч», 1841 р., «Кремуцій Корд», 1862 р.; Повість «Черниговка. Быль II половини 17 века», 1881 р. Концепція моделювання героїв у оповіданні П. Куліша «Гордовита пара», Погляд П. О. Куліша на історичні події в романі «Чорна рада. Хроніка 1663 року», 1857 р. Т. Г. Шевченко Балада «Причинна», 1837 р., «Думки». Історичні поеми «Тарасова ніч»,

Поєма «Гайдамаки», 1841 р., історична основа твору. Тема козацьких морських походів – поєма «Гамалія», 1842 р.

Поет про новий характер своєї творчості в поезії «Три літа». Образ України в поезії «Розрита могила», 1843 р.; роль антитези й контрасту в розкритті теми та художньої ідеї поєми «Сон». Тема слов'янського єднання в поємі «Єретик», 1845 р. Послання «І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє», 1845 р.

Проблема мистецтва в циклі поетичних творів «Псалми Давидові», 1845 р. Характер розроблення сюжетів поєм у повістях «Наймичка», «Варнак», «Княжна». «Щоденник» («Журнал»), 1857 – 1858 рр. – як джерело відомостей про світоглядні засади Т. Г. Шевченка Історіософсько-політична поєма «Неофіти», 1857 р. Історіософсько-політична поєма «Юродивий», 1857 р.; спрямування вістря сатири у творі; художня тема і образи твору; соціальна природа поєми. Еволюція образу жінки-матері в біблійно-філософській поємі «Марія», 1859 р.

Особливості становлення жанрово-стильової системи української літератури другої половини ХІХ ст.

Інтенсивність літературно-мистецького та культурно-наукового життя України означеного періоду, його базові структури (суспільно-політичні й культурні чинники). Активація літературного життя. Роль журналу «Основа». Полеміки на сторінках журналу. Тракткування поняття національної самобутності української літератури в літературно-критичних працях П. Куліша. Роль регіональних видань. Початки громадівського руху. Творчість П. Куліша. Народницько-просвітницький характер громадянської лірики «Досвітки». Думи і поєми» (1862). Творча еволюція у збірці «Хуторна поезія» (1882). Жанровий спектр збірки «Дзвін» (1893). Збірка творів «Народні оповідання» (I том – 1857, II том – 1862) Марка Вовчка. Нові інтерпретаційні підходи в опрацюванні селянської теми – оповідання «Сестра», «Викуп», «Інститутка», «Козачка», «Павло Чорнокрил», «Три долі». Характерологія жіночого світовідчуття: «Два сини», «Інститутка». Жанр героїко-романтичної повісті.

Творчість Анатолія Свидницького. Цикл «Народні оповідання» Новаторство тематики й проблематики роману «Люборацькі», 1886.

Творчість І. Нечуя-Левицького. Початок прозової творчості в 60-х рр. ХІХ ст. – «Дві московки» (1868), «Рибалка Панас Круть» (1868), «Причєпа» (1869). Проблематика, композиція, образи повісті –

хроніки «Микола Джеря». Соціально-побутова повість «Кайдашева сім'я». Реалістичні твори з життя інтелігенції («Хмари» (1874), «Над Чорним морем» (1890). Історична проза І. Нечуя-Левицького («Князь Єремія Вишневецький» (1897), «Гетьман Іван Виговський» (1899).

Творчість Панаса Мирного. Рання проза Панаса Мирного («Лихий попутов» (1872); «П'яниця» (1874). Новий літературний герой (інтелігент-різничинець) у повісті «Лихі люди» («Товариші», 1875). Історія створення, співвідношення реального факту й художнього вимислу. Роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» («Пропаша сила»), 1975. Трагедія жіночої долі в романі «Повія» (1905). Драматичні спроби Панаса Мирного. «П'єса для читання» «Лимерівна» (1892). Закономірність домінанти громадянської лірики Михайла Старицького. Морально-етичний конфлікт у драмі «Не судилось» (1881). Спроба створення соціодетермінізму конфлікту («Ой не ходи, Грицю...», 1887). Віршовані драми на історичні теми: «Богдан Хмельницький» (1897, перша редакція 1887), «Маруся Богуславка» (1887), «Оборона Буші» (1898), «Остання ніч» (1899). Історична романтична трилогія «Богдан Хмельницький» (1894-1897), «Молодість Мазепи» (1898), «Руїна» (1899).

Творчість Марка Кропивницького. Соціально-побутова драма «Дай серцю волю, заведе в неволю». Драма «Доки сонце зійде, роса очі виїсть» (1882). Драма «Глитай, або ж Павук» (1882). Творчість Івана Карпенка-Карого (Івана Карповича Тобілевича). «Виростання» І. Карпенка-Карого з етно-побутових тем і мистецького їх антуражу («Бурлака», «Наймичка», «Безталанна») і «доростання» до тем характерно авторських («Мартин Боруля», «Розумний і дурень», «Сто тисяч», «Хазяїн»). Діалогія «Суєта» (1903) та «Житейське море» (1904). Драма «Сава Чалий» (1899) – вершина романтико-героїчної драматургії І. Карпенка-Карого. Творчість Івана Франка. Зближення художньої творчості з духовною практикою самоосягнення особистості у збірці «З вершин і низин» (1887, доповнене видання 1893).

Мотиви інтимної лірики збірки «Зів'яле листя» (1896). Переосмислення І. Франком власних ідей та переконань попереднього етапу самоосягання у збірці «Мій Ізмарагд» (1898). Поетичні збірки «Semper tiro» (1906), «Давнє і нове» (1911) як своєрідний розвиток основних інтенцій попередніх збірок поета. Проза (повісті «Воа constrictor», «Борислав сміється») Івана Франка. Соціально-психологічний роман «Перехресні стежки» (1900). Повість «Захар Беркут». Драматургія І. Франка. Драма «Украдене щастя» (вперше поставлена в театрі «Руська бесіда», 1893).

І. Франко як літературний критик. Характеристика літературно-критичних праць «Література, її завдання і найважливіші ціхи», «Слово про критику», «Із секретів поетичної творчості» та інші. Концептуальні питання розвитку літератури і власне творчості.

Літературний процес кінця XIX – перших десятиліть XX ст.

Піднесення визвольного руху, національної свідомості, їх вплив на загальне пожвавлення літературного процесу. Розширення тематичних обріїв української літератури, шукання нових прийомів узагальнення життєвого матеріалу і способів організації сюжетів. Оновлення творчої практики письменників реалістичної школи. Становлення раннього українського модернізму, співвідношення неоромантизму, символізму, імпресіонізму, неореалізму. Розвиток поезії. Продовження традицій і водночас модерні пріоритети лірики (І. Франко, Леся Українка, В. Самійленко, О. Олесь та ін.). «Покутська трійця»: Василь Стефаник, Лесь Мартович, Марко Черемшина. Ранній український модернізм, його філософські та естетичні засади. Дискусія: М. Вороний – І. Франко. Літературні групи «Молода Муза» та «Українська хата». Українська новелістика кінця XIX – початку XX ст. Жанрові модифікації. І. Франко про психологізм малої прози. Михайло Коцюбинський (1864-1913 рр.).

Життєвий і творчий шлях письменника. Ранній період творчості («Андрій Соловійко», «Ялинка», «Харитя»). Творчі пошуки у 80-90-х рр. («Хо», «Для загального добра»). Творчість М. Коцюбинського 1896-1902 рр. Нові актуальні проблеми й теми («Відьма», «Під мінаретами», «На камені»). Майстерність психологічної характеристики в новелі «Лялечка». Новели 1906-1912 рр.: «Сміх», «Він іде», «Невідомий», «Подарунок на іменини», «Intermezzo», «В дорозі». Повість «Fata morgana» – художня епопея часів революційного піднесення на селі. Особливості реалізму повісті, пізнавальне значення твору. Повість «Тіні забутих предків». Зображення гуцульського села з його працею, звичаями, забобонами.

Ідейно-художня спорідненість повісті з драмою Лесі Українки «Лісова пісня». Романтична забарвленість повісті. Збагачення М. Коцюбинського ідейно-тематичних обріїв української прози. Леся Українка (1871-1913 рр.). Суспільно-політичні погляди Лесі Українки. Боротьба за високу ідейність і народність мистецтва; виступи проти натуралізму, декадентства. Основні мотиви, образи, художня специфіка громадсько-політичної лірики Лесі Українки: «Невільничі пісні», «Пісня про волю». Інтимна й пейзажна лірика, її жанрове

багатство. І. Я. Франко про письменницю («Красо України, Подолля», «Кримські спогади»). Проблематика, жанрові і художні особливості поем «Роберт Брюс, король шотландський», «Давня казка», «Віла-посестра», «Одно слово». Поетика драматичної поеми Лесі Українки («На полі крові», «Оргія», «Бояриня»). Художня трансформація фольклорно-міфологічного начала в «Лісовій пісні» Лесі Українки. Драматургія, її тематика, жанрова різноманітність і новаторство. Драматичні поеми: «Одержима», «На руїнах». Проблематика, образи та художні особливості творів: «Осінь казка», «У пущі», «Камінний господар». Драма-феєрія «Лісова пісня». Філософська ідея, система образів, поетична символіка. Поняття про її жанр. Україна в драмі «Бояриня». Новаторство Лесі Українки-драматурга. Місце письменниці в історії української драматургії.

Володимир Самійленко (1864-1925 рр.). Суспільно-політичні погляди В. Самійленка. Характеристика світогляду письменника І. Франком і Лесею Українкою. Ліричні поезії В. Самійленка («Весна», «Українська мова», «Пам'ять Л. Глібова», «На смерть Лесі Українки»). Гумористичні і сатиричні твори письменника («Ельдорадо», «Собаки», «На печі»). Драматургія В. Самійленка («Чураївна»). Перекладацька діяльність. Оцінка творчості поета І. Франком, М. Рильським.

Микола Вороний (1871-1942 рр.). Микола Вороний – український поет, театрознавець, перекладач. Основні біографічні дані. Знайомство і дружба з І. Франком. Громадянська лірика М. Вороного, особливості його поетичної творчості. Публіцистична та перекладацька діяльність. Традиції поезії М. Вороного у творчості П. Тичини.

Олександр Олесь (1878-1944 рр.). Суперечливість світогляду О. Олеся. Посилення громадянських мотивів у ліриці. Збірка «З журбою радість обнялась». Оцінка збірки І. Франком. Збірка «Поезія. Книга». Сатиричні та патріотичні вірші письменника (зб. «Перезва», «Кому повім печаль мою»). Емоційність, мелодійність, музичність (романсовість) лірики. Місце О. Олеся в історії української літератури.

Ольга Кобилянська (1863-1942 рр.). Складність суспільно-політичних умов і їхній вплив на формування світогляду письменниці. Творча дружба О. Кобилянської з І. Франком, Лесею Українкою, О. Маковеєм. Ранні повісті – «Людина», «Царівна». Протест проти нерівноправного становища жінки. Психологізм повістей. Новели письменниці: «Природа», «Банк рустикальний»,

«Битва», «Valse mélancolique». Проблема влади землі в повісті «Земля». Звеличення художньої краси людини у повісті «У неділюрано зілля копала». Роль О. Кобилянської в розвитку української художньої прози.

Василь Стефаник (1871–1936 рр.). Творчі шукання. Формування естетичних поглядів. Поезії в прозі (зб. «Синя книжечка»). Тематика, образи, художня специфіка новел («Палій», «Марія», «Діточа пригода», «Синя», «Воєнні шкоди»). Іван Франко, Леся Українка про письменника. Світове значення творчості В. Стефаника.

Леся Мартович (1871–1916 рр.). Леся Мартович – представник покутської групи новелістів. Злободенність і актуальність тематики оповідань Мартовича («Нечитальник», «Стрибожий дарунок»). Сатиричні твори письменника («Іван Рило», «Хитрий Панько», «Винайдений рукопис про руський край»). Повість Л. Мартовича «Забобон». Особливості стилю письменника: поєднання трагічних і комедійних елементів, майстерне володіння народною мовою.

Марко Черемшина (1874-1927 рр.). Літературно-естетичні погляди письменника, знайомство з І. Франком, В. Стефаником. Ліризм прози Марка Черемшини. Збірка «Карби». Ідейно-художній аналіз збірки «Село вигибає». «Село потерпає», «Зрадник». Образи чесних, працьовитих гуцулів в оповіданнях збірки «Верховина». Значення прози М. Черемшини.

Осип Маковей (1867–1925 рр.). Поетична творчість О. Маковея. Збірки «Поезії», «Подорож до Києва», їхня тематика та проблематика. Сатиричні твори О. Маковея. Викриття міщанства, чиновників, забобонності, кар'єризму («Клопоти Савчихи», «Нові часи» «Три політики»). Антивоєнне спрямування збірки «Кроваве поле». Історична повість «Ярошенко». Значення творчості письменника. Тимофій Бордуляк (1883-1936 рр.). Вплив Т. Шевченка, Ю. Федьковича, Лесі Українки, І. Франка, І. Тургенєва на літературно-естетичні погляди письменника. Рання творчість. Збірки «Ближні», «Оповідання з галицького життя». Тематика та мовностилістичні засоби в оповіданнях: «Бузьки», «Іван Бразілієць». Соціально-психологічні «образки» з життя селянства. «Жура», «Передновок». Оцінка творчості Т. Бордуляка.

Архип Тесленко (1882–1911 рр.). Реалістичні оповідання «Хуторяночка»,

«За пашпортом». Дитячі образи в оповіданні «Школяр». Роль оповідача в новелах («Немає матусі»). Повість «Страчене життя». Художні особливості повісті. Особливості стилю оповідань А. Тесленка.

Степан Васильченко (1879–1932 рр.). Автобіографічні записи «Мій шлях». Тематичне розмаїття оповідань, драматичних творів. «Мати» («Чайка», «Мужицька арихметика», «Кармелюк», «Недоросток»). Значення творів С. Васильченка.

Володимир Винниченко (1880–1951 рр.). Актуальна соціальна проблематика оповідань («Біля машини», «Голота», «Голод», «Малорос-європеєць», «Студент»). І. Франко про оповідання збірки «Краса і сила». Творчість років еміграції. Роман-утопія «Сонячна машина». Психологічні новели В. Винниченка («Намісто», «Бабусин подарунок»). Значення творчості В. Винниченка

Літературний процес 20 – 30-х років

«Розстріляне відродження» – умовна назва літературно-мистецької генерації 20-х – початку 30-х рр., репресованої комуністичною системою. Піднесення націєтворчих та художніх сил, де провідну роль відігравала література. Багатоманітність літературних угруповань, їхні маніфести. Літературна дискусія 1925–1928 рр. Розвиток поезії. Розмаїття стильових тенденцій (символізм, неоромантизм, «неокласика», футуризм, конструктивізм тощо). Творчість П. Тичини, М. Рильського, В. Сосюри, М. Бажана, М. Зерова. Є. Плужника та ін. Формування нової прози 20-х рр., її проблемно-тематичний і жанрово-стильовий спектр. Творчість М. Хвильового, Ю. Яновського, Г. Косинки, В. Підмогильного, Б. Антоненка-Давидовича, О. Вишні та ін. Експериментальна проза М. Йогансена, Гео Шкурупія та ін. Розвиток театру та драматургії. Поєднання традицій і новаторства (Г. Юра, Л. Курбас). Проблемно-тематичні та жанрово-стильові пошуки драматургів. Творчість М. Куліша, І. Кочерги, К. Буревія та ін. «Соціалістичний реалізм» – штучний напрям у літературі та мистецтві. Деформація естетичних категорій, надання їм політичного, вузькокласового змісту. Розпуск літературних організацій (1932), створення єдиної Спілки радянських письменників (1934), з «комуністичною фракцією» в ній. Репресії проти письменників. Занепад літературної творчості. Література Західної України. Стрілецька поезія. Творчість Б. І. Антонича, Б. Кравціва, С. Гординського. Література еміграції. «Празька школа» поетів (Є. Маланюк, Л. Мосендз, О. Ольжич, О. Теліга та ін.). Близька до неї творчість Ю. Клена (О. Бургардта). Проза В. Винниченка, Н. Королеви, Ю. Липи, У. Самчука та ін.

Павло Тичина. Життєвий і творчий шлях. Поетичні збірки. Особливості стилю. Трагедія великого таланту. В. Стус про творчість П. Тичини. «Ви знаєте, як липа шелестить...», «Коли в твої очі

дивлюся...», «Арфами, арфами». Особливості символістської естетики. Використання зорових і звукових символів. Ритміка віршів. «Скорбна мати». Присвята твору. Біблійне та реальне в поемі. Символіка твору. «Похорон друга». Трагізм твору. Планетарність художнього мислення. Ідея поеми.

Максим Рильський. Життєвий і творчий шлях. М. Т. Рильський і неокласики. «Яблука допіли...». Ліризм поезій. Художні тропи. Ритміко-інтонаційна своєрідність. «Слово про рідну матір». Тема, художня ідея, особливості жанру. Трансформація образів фольклору та «Слова о полку Ігоревім». Пора «третього цвітіння». «Рідна мова». Ідейно-естетичний заповіт поета.

Володимир Сосюра. Огляд життя і творчості. Риси індивідуального стилю. «Любіть Україну». Зображально-виражальні засоби твору. Драматична доля поезії. «Білі акації будуть цвісти...». Майстерність лірики кохання. Роман у віршах «Мазепа». Доля забороненого твору. Концептуальність твору. Перевага ліризму.

Микола Хвильовий. Життєвий і творчий шлях. Участь у літературній дискусії 1925–1928 р. «Я (Романтика)». Роль присвяти. Ліризм вступу. Психологізм відтворення внутрішнього конфлікту революціонера. Образ матері.

Микола Куліш. Життєвий і творчий шлях. «Мина Мазайло». Жанрові особливості комедії. Проблема українізації. Засоби комічного. Історичні екскурси у творі. Поетизація рідної мови.

Іван Кочерга. Огляд життя і творчості. «Ярослав Мудрий». Історизм твору. Сюжетно-композиційні особливості. Образ державного діяча.

Олександр Довженко. Огляд життя і творчості. Багатогранність творчості. Особливості стилю. «Зачарована Десна». Своєрідність жанру і композиції. Автобіографічність. Роль пейзажу в ідейному задумі твору. Поліфонічність стилю. «Україна в огні». Особливості жанру. Проблематика. Драматизм зображеного. Заборона твору. «Щоденник». Характер записів. Матеріали для творів. «Щоденник» як документ доби тоталітаризму.

Юрій Яновський. Біографічні відомості. Романтичний характер творчості. «Вершники». Жанрова своєрідність твору. Особливості сюжету та композиції. Ідейно-художня специфіка. Значення фольклорного джерела в поезії твору.

Улас Самчук. Життєвий і творчий шлях. «Марія». Присвята твору. Особливості жанру. Тематика та проблематика. Сюжет і композиція. Центральні персонажі та їх характеристика.

Іван Багряний. Життєвий шлях письменника. «Тигролови». Ідейно-художні особливості. Сюжетна основа твору. Романтичний тип героя.

Остап Вишня. Огляд життя і творчості. Жанрове новаторство. «Моя автобіографія». Образ ліричного героя. Інформаційний аспект. Особливості іронії та сарказму. Традиції українського народного гумору. Елементи ліризму. «Мисливські усмішки». Гумор і поетичність прози. Художньо-філософські роздуми.

Василь Барка. Життєвий шлях письменника. «Жовтий князь». Відтворення картин голодомору 1933 р. Життєва основа твору. Ідейний зміст. Сюжет, центральні персонажі. Засоби психологізму, контрасту, типізації та індивідуалізації, роль художніх деталей.

Андрій Малишко. Огляд життя і творчості. Особливості пісенної творчості. «Важкі вітри не випили роси...». Філософічність художнього мислення. Ліризм. Художні особливості. «Пісня про рушник». Символічне значення образу українського рушника. Фольклорні витоки образу матері. Художні тропи. Особливості віршування.

Олесь Гончар. Життєвий і творчий шлях. «Собор». Образ собору як композиційний центру твору, його символічне значення. Характеристика персонажів. Філософізм твору.

Михайло Стельмах. Огляд життєвого і творчого шляху. «Щедрий вечір». Жанрові особливості. Автобіографічність твору. Характеристика персонажів. Фольклоризм художнього мислення.

Олексій Коломієць. Огляд творчості. «Дикий Ангел». Жанр, тема, проблематика, персонажі. Символіка імені. Майстерність діалогів і полілогів, гострота сюжету, реалістичність конфлікту та ідилічність його художнього розв'язання.

Василь Симоненко. Біографічні відомості. Поетичні збірки. «Лебеді материнства», «Є в коханні і будні, і свята...» та ін. Громадянські мотиви поезії. Посвята Україні. Ліризм. Традиційність поезики. Особливості віршування.

Іван Драч. Новаторство поезії. Багатогранність творчості. «Балада про соняшник». Жанрові особливості. Синтез фольклорного та модерного світобачення. Асоціативна природа твору. «Чорнобильська мадонна». Жанр, тема, проблематика, особливості сюжету. Символіка в поемі. Особливості композиції. Інші твори («Етюд про хліб», «Сонячний етюд» та ін.).

Григор Тютюнник. Життя і творчість. Провідні теми. Твори для дітей. «Три зозулі з поклоном». Жанрова своєрідність твору,

тематика, персонажі, особливості сюжетно-композиційних вирішень, оповідної манери, художньої мови.

Дмитро Павличко. Творчий шлях. «О рідне слово, хто без тебе я?». Актуальність проблематики. Жанрові особливості. Пісенний ліризм творів «Два кольори», «Я стужився, мила, за тобою...» та ін.

Ліна Костенко. Біографічні відомості. Поетичні збірки. «Маруся Чурай». Жанрові особливості. Історична та фольклорна основи. Проблематика. Головні образи твору. Вірші на вибір абітурієнта («Мій перший вірш написаний в окопі...», «Пастораль ХХ сторіччя», «Тут обелісків ціла рота», «Життя іде і все без коректур...», «Вже почалось, мабуть, майбутнє», «Світлий сонет», «Розкажу тобі думку таємну...», «Моя любове! Я перед тобою», «Страшні слова, коли вони мовчать...» та ін.).

Василь Стус. Життєвий шлях. Доля художньої спадщини. «Як добре те, що смерті не боюсь я...», «На колимському морозі калина...», «У порожній кімнаті...» та ін. Тюремні мотиви. Образ України. Екзистенційна проблематика. Художні особливості.

Юрій Мушкетик. Біографічні відомості. «Суд». Проблематика твору. Особливості композиції.

Борис Олійник. Творчий шлях. Поетичні збірки. «Пісня про матір», «В оборону хліба». Особливості ліризму, психологізм. Громадянські тенденції.

Особливості сучасного літературного процесу.

Літературний процес 40 – 50-х років

Література періоду Другої світової війни. Ослаблення репресивних заходів щодо майстрів слова. Здобутки поезії (П. Тичина, М. Рильський, М. Бажан, В. Сосюра та ін.), прози (О. Довженко), драматургії (І. Кочерга). Творчість письменників еміграції І. Багряного, Ю. Клена, Н. Королеви, О. Ольжича, М. Ореста та ін. Нове посилення ідеологічного тиску на літературу в перше повоєнне десятиліття. Драматична доля творів М. Рильського, Ю. Яновського, В. Сосюри та ін. Новаторські пошуки в поезії (Д. Павличко, Л. Костенко) і прозі (О. Довженко, О. Гончар). Діяльність Мистецького українського руху (1945–1948, Німеччина). Художні пошуки поетів (Ю. Клена, Т. Осьмачки, В. Барки та ін.), прозаїків (У. Самчука, Д. Гуменної, В. Петрова (Домонтовича), Т. Осьмачки та ін.).

Літературний процес 60–80-х років

Хрущовська «відлига» і література. Відсвіження творчості поетів старшого покоління М. Рильського, В. Сосюри, М. Бажана та ін. «Шістдесятництво» як суспільний і мистецький феномен. Поява яскравих творчих особистостей у поезії (Д. Павличко, Л. Костенко, В. Симоненко, І. Драч, М. Вінграновський та ін.), прозі (Гр. Тютюнник, В. Дрозд, Є. Гуцало, В. Шевчук та ін.). Дисидентський рух в Україні й участь у ньому письменників. Творчість і трагічна доля В. Стуса. «В'язнична» лірика І. Світличного, І. Калинця, М. Руденка та ін. Художня практика поетів «київської школи» (М. Воробйов, В. Голобородько, М. Григорів, В. Кордун). «Тиха» поезія Л. Талалая, В. Затулівітра та ін. Розвиток прози лірико-романтичної (О. Гончар, М. Стельмах), реалістичної (А. Дімаров, Ю. Мушкетик, Б. Харчук та ін.), «хімерної» (В. Земляк, В. Дрозд, Ю. Щербак та ін.). Історична белетристика П. Загребельного, Р. Іваничука, Р. Федоріва та ін. Криза «соціалістичного реалізму». Прорив його нормативів у творчості Л. Костенко, І. Драча, М. Вінграновського, Д. Павличка та ін. Свіжі віяння у збірках поетів-«вісімдесятників» (В. Герасим'юк, І. Римарук, С. Короненко, П. Гірник, І. Малкович та ін.). Неоавангардизм літературних угруповань «Бу-Ба-Бу», «ЛуГоСад». Звернення до заборонених тем, проблем, постатей у прозі Р. Андріяшика, А. Дімарова, П. Загребельного, Ю. Мушкетика, Б. Харчука та ін. Література українського зарубіжжя. Об'єднання українських письменників «Слово» (США). Завершення творчого шляху І. Багряного, Д. Гуменної, Н. Ливицької-Холодної, О. Лятуринської, Є. Маланюка, Т. Осьмачки, У. Самчука та ін. Творчість «ню-йоркської групи» поетів (Е. Андієвська, Б. Бойчук, Б. Рубчак, Ю. Тарнавський та ін.).

Теорія літератури

Основні жанри драматичних творів. Драма як рід і як жанр літератури. Роль поетик у розвитку літературознавства. Українські поетики XVII – XVIII ст. Культурно-історична школа в літературознавстві, її основні положення. Представник культурно-історичної школи в українському літературознавстві.

Психологічна школа у літературознавстві. Основні положення психолінгвістичної теорії О. Потебні. Теорія психоаналізу З. Фрейда, її стосунок до літератури і мистецтва. Концепція колективного підсвідомого К.Г. Юнга. Стиль бароко в літературі. Риси

українського бароко. Поезія, музика і малярство. Спільне і відмінне між ними за інтерпретацією І. Франка.

Зміст і форма художнього твору, їх взаємозв'язок. Компоненти змісту і форми. Основні системи віршування. Сюжет у художньому творі, основні компоненти сюжету. Сюжет і фабула. Композиція літературного твору, основні елементи композиції. Художній образ і його функція в літературі. Стиль класицизму в літературі. Особливості українського класицизму. Модернізм в літературі та його течії. Філософські засади модернізму. Символізм як літературний стиль. Етапи розвитку українського символізму. Авангардизм в літературі та його течії. Риси українського авангарду. Постмодернізм як дискурс і художня практика. Історія літератури як галузь літературознавства. Історії індивідуальні і колективні. Основні історії української літератури. Категорії епічного, ліричного та драматичного як родові ознаки літератури. Літературна критика як галузь літературознавства і фактор літературного процесу. Бібліографія як наукова дисципліна, типи бібліографії. Основні жанри ліричних творів, поділ лірики за тематичним принципом. Жанри епічних творів. Жанри ліроепічних творів. Тропи в художній системі твору, їх різновиди. Роль звукопису у художньому творі, його елементи. Роль риторичних фігур у художньому творі, їх різновиди. Строфіка: прості і канонізовані строфи. Верлібр. Літературознавчі школи ХХ століття: феноменологія, герменевтика, структуралізм. Місце текстології серед літературознавчих дисциплін, основні завдання текстології. Історія тексту літературного твору. Встановлення тексту літературного твору, його причини і принципи. Цензура і самоцензура, їхній вплив на текст літературного твору. Датування і локалізація літературного твору, їх різновиди й методи. Методи атрибуції літературного твору. Атетеза. Поняття твору й тексту в сучасному літературознавстві. Проблема автора в сучасному літературознавстві. Завдання й методи генетичної критики.

ДРУГЕ ЗАВДАННЯ має на меті перевірку методичних знань та вмінь здобувача вищої освіти з методики навчання української літератури. Студент має продемонструвати свою здатність добирати фактографічний матеріал, необхідний для підготовки відповіді, уміння логічно та переконливо розкрити проблему, довести власну думку, репрезентувати свої вміння в галузі методики навчання української літератури в ЗСО.

Для підготовки до кваліфікаційного іспиту варто повторити такий матеріал.

Освітньо-виховні завдання методики навчання української літератури. Література як вид мистецтва і як шкільний предмет. Місце літератури серед інших шкільних предметів. Інтегральний характер завдань шкільного курсу української літератури: формування в учнів високих моральних якостей, розвиток відтворювальної уяви, творчих здібностей, образного й логічного мислення, усного та писемного мовлення. Проблеми піднесення читацької культури школярів.

Методика навчання літератури як наука, основні етапи її розвитку. Частина і джерела розвитку. Методологічні основи вивчення літератури в школі. Зв'язок методики навчання літератури з іншими науками. Методи наукового дослідження.

Передумови зародження методики навчання літератури як науки. Джерела розвитку науки: ідеї І. Вишенського, Г. Сковороди. Боротьба прогресивних сил країни за право кожного народу навчатися рідною мовою. Стан вивчення української літератури в школах Австро-Угорської імперії. Критика І. Я. Франка навчання літератури в Галичині. Значення його педагогічних праць для утвердження і збагачення прогресивних методичних поглядів. Різні течії навчання літератури ХІХ ст.: логіко-стилістична, етико-естетична. Їхні фундатори та послідовники. «Порадник по вихованню дітей» (1921 р.) як перша спроба визначити обсяг знань учнів з літератури.

Методичні пошуки 30-х років ХХ століття. Питання вивчення художніх творів учнями у працях О. І. Білецького. Перші підручники з літератури. Удосконалення змісту і структури літературної освіти школярів. Перші спроби систематизації курсу методики навчання літератури. Пошуки нових методів, форм і методичних прийомів навчання літератури в роки Великої Вітчизняної війни. Активізація методичної думки в післявоєнний період. Характеристика фундаментальних праць українських методистів цього періоду. Методичні пошуки за останні десятиріччя. Основні напрями й перспективи розвитку методичної науки. Внесок у навчання літератури Т. Ф. Бугайко, Б. Степанишина, В. Неділька, Є. Пасічника, Н. Волошиної, Г. Токмань, А. Градовського, С. Жили, А. Ситченка.

Особливості сприймання художньої літератури. Залежність художнього сприймання учня від рівня його літературного розвитку, життєвого досвіду, характеру його відтворювальної уяви, творчих здібностей, емоційної вразливості, читацьких інтересів та інших факторів. Основні етапи літературного розвитку школярів. Сприймання художньої літератури учнями молодшого і старшого шкільного віку. Характер сприймання мистецтва в роки ранньої юності. Закономірності формування художніх запитів, зумовлені соціальними, національними й регіональними факторами. Особливості художньої культури учнів міських і сільських шкіл.

Учитель-словесник і його професійні якості. Основні критерії ефективності роботи вчителя літератури, його найважливіші якості і професійні вміння: любов до літератури, дітей, широта ерудиції, глибина літературних знань, ґрунтовне знання текстів художніх творів, розуміння психолого-педагогічних основ навчання і виховання учнів, осмислення ними специфіки мистецтва й особливостей сприймання його дітьми різного віку, висока мовна культура й досконале володіння сучасними методами і прийомами навчання, вимогливість і принциповість, наполегливість, дисциплінованість у роботі. Проблеми педагогічного спілкування учителя й учня на уроках літератури. Дослідницькі, конструкторські, організаторські, комунікативні вміння й навички вчителя.

Методи навчання літератури в школі. Поняття про методи й прийоми навчання. Дискусії щодо методів навчання літератури. Визначення методів на основі джерел знань, логічних форм мислення та інших критеріїв. Удосконалення й пошуки нових форм і методів навчання. Необхідність врахування вікових особливостей школярів і специфіки літератури. Система класифікації методів В. В. Голубкова (лекція, бесіда, самостійна робота), Т. Ф. Бугайко і Ф. Ф. Бугайка (лекція, бесіда, коментоване читання, використання найсучасніших засобів наочності), М. І. Кудряшова (метод творчого читання, репродуктивний, евристичний, дослідницький). Багатофункціональний характер методів навчання; необхідність багатоаспектного підходу до їх класифікацій. Методи навчання і проблеми перевантаження учнів. Творчі завдання як засіб збудження в учнів інтересу до літератури. Удосконалення форм самостійної роботи. Семінарські заняття з літератури в старших класах. Основні методи стимулювання й мотивації навчання, методи контролю й самоконтролю ефективності

навчання. Компенсаторні можливості методів, основні фактори, від яких залежить їх вибір.

Необхідність розумного поєднання на уроках літератури пошукових, репродуктивних форм роботи з учнями. Шляхи створення проблемних ситуацій.

Уроки літератури, їхні типи й специфіка. Урок як основна форма навчально-виховної роботи з учнями. Своєрідність уроків літератури: специфічність художньої інформації, яка засвоюється учнями, тональність уроків, необхідність створення на них атмосфери мистецтва, внутрішньої схвильованості учнів від художніх вражень, естетичних переживань. Критерії ефективності сучасних уроків літератури. Забезпечення єдності навчання, виховання й літературного розвитку школярів. Узаємозв'язок на уроках фронтальних (колективних), групових та індивідуальних форм навчальної роботи. Диференціація та індивідуалізація завдань. Внутрішня цілісність уроку як одна з необхідних умов його ефективності. Навчальні ситуації та їхня логічна вмотивованість. Характеристика основних елементів уроку, які продиктовані логікою навчального процесу. Формування узагальнених знань як одна з необхідних умов розумового розвитку школярів. Урок як окрема ланка в загальній системі уроків. Системний підхід до оцінки уроків. Врахування комплексу психологічних, педагогічних, гігієнічних, етичних вимог.

Проблема типології уроків літератури. Класифікація уроків на основі характеру дидактичних завдань, форм і методів роботи, характеру матеріалу, що вивчають учні, рівнів пізнавальної активності школярів.

Особливості уроків з позакласного читання, їх різновиди. Уроки-рекомендації книг, уроки-конкурси, уроки-дискусії, уроки-конференції, уроки-концерти, уроки-композиції, уроки-вікторини, їхня роль і місце в загальній системі навчальних занять.

Особливості вивчення літератури в середніх і старших класах.

Художні твори в програмі 5–11-х класів. Принципи відбору та систематизації матеріалу на першому етапі вивчення літератури у 5–8 класах. Структура історико-літературного курсу 9–11 класів. Узаємозв'язок між усіма ланками вивчення літератури у школі. Дискусії щодо шкільних програм. Прогнозування розвитку

літературної освіти учнів на найближче десятиріччя. Робота над художнім твором як явищем мистецтва на перших етапах літературної освіти учнів. Ознайомлення учнів із процесом історико-літературного розвитку. Монографічні та оглядові теми в шкільному курсі літератури, їх взаємозв'язок і специфіка вивчення; відображення в них найхарактерніших рис епохи. Внутрішньопредметні та міжпредметні зв'язки курсу. З'ясування взаємозв'язку української та світової літератур, їхнє взаємозбагачення.

Вивчення життєвого й творчого шляху письменника як важлива ланка в системі шкільного курсу літератури (стислі відомості про митця, огляд основних етапів його життя і творчості, глибоке вивчення життєвого і творчого шляху). Основні завдання, які ставлять під час вивчення біографії письменника в середніх і старших класах. Розгляд біографії митця в тісному взаємозв'язку з епохою, у яку він жив і творив. Письменник як людина, митець, суспільний і політичний діяч, широта його інтересів, показ його неповторної особистості. Добір матеріалу для ілюстрування біографічних фактів. Листи, щоденники, записні книжки, автобіографія письменників, спогади про митців, критичні статті, монографії, альбоми, кінофільми, діафільми, телепередачі та інші джерела як важливий засіб зацікавлення учнів особою митця і його творами.

Форми й методи вивчення біографії письменника. Художня розповідь, лекція, розповідь учителя з використанням різноманітних прийомів і завдань, що активізують мислення учнів. Прослуховування учнівських рефератів, повідомлень про окремі віхи діяльності письменника. Уроки в музеях, заочні екскурсії в місця життя й перебування письменника.

Основні етапи вивчення художнього твору. Шкільне вивчення твору як процес у межах одного уроку чи системи уроків. Найголовніші етапи цього процесу. Підготовка учнів до сприймання твору в середніх і старших класах, її зміст та основні форми: актуалізація опорних знань учнів, повідомлення історико-літературних фактів, історичні та історико-побутові коментарі, пояснення незрозумілих слів, орієнтовна бесіда в старших класах, розгляд картин та ілюстрацій відомих художників; прослуховування музичних творів, самостійне читання учнями окремих розділів підручника, перегляд фрагментів кінофільмів, діафільмів, аналіз творчих робіт учнів, малюнків на певну тему; екскурсія в музей, на рідну природу, до пам'ятних місць, відображених у художній

літературі. Залежність змісту й форм підготовки від характеру твору, життєвого досвіду школярів і їхніх вікових особливостей.

Читання твору і його види. Професійні вимоги до читання вчителя. Забезпечення глибини емоційного сприймання й колективного співпереживання – важлива умова вивчення літератури в середніх і старших класах. Читання як праця і творчість. Види читання (мовчазне й голосне, класне й домашнє, суцільне й вибіркоче, індивідуальне, в особах, колективне, читання напам'ять, коментоване). Прослуховування художніх творів у виконанні визначних майстрів сцени. Місце виразного читання в засвоєнні змісту та в аналізі творів, у розвитку культури усного мовлення та естетичних смаків школярів.

Аналіз твору. Роль аналізу в поглибленні попередніх вражень від твору, знань учнів про художній твір як ідейно-естетичну цінність. Аналіз і літературний розвиток учнів, дискусії щодо методів шкільного аналізу. Рівень і обсяг аналізу залежно від вікових особливостей учнів та освітньо-виховних завдань навчання літератури, забезпечення в процесі аналізу емоційно-образного сприймання твору. Аналіз твору відповідно до принципів наукового історизму, єдності змісту і форми, зв'язку твору з життям. Єдність історико-генетичного та історико-функціонального підходу до твору.

Складники аналізу. Розгляд композиції як засобу вираження авторської ідеї. Поступовість ознайомлення учнів з єдністю всіх структурних компонентів твору, з основними засобами художнього зображення (розповідь, опис та ін.). Загальні вимоги до аналізу образів-персонажів. Типові помилки в шкільному аналізі персонажів літературного твору: схематизм вивчення, розгляд образів без уваги до художніх засобів і прийомів їх творення. Методичні прийоми роботи над образом-персонажем, аналіз вчинків, поведінки, оточення, портретних характеристик, мови, самохарактеристик, висловлювань інших персонажів тощо. Порівняльна та групова характеристика образів.

Вивчення мови художнього твору й стилю письменника. Принципи, шляхи, методичні прийоми роботи над мовою художнього твору в середніх та старших класах. Усвідомлення учнями функціональної єдності усіх засобів художнього вираження. Організація практичних спостережень над текстом твору. Методи проведення стилістичного експерименту. Зіставлення різних редакцій твору. Інші види роботи.

Розкриття творчої індивідуальності митця, неповторної своєрідності його поетичної мови. Організація спостережень над особливостями індивідуального стилю письменника (улюблені теми й проблеми письменника, найулюбленіші жанри, особливості побудови творів, способи творення образів та інше). Використання прийомів порівняння, зіставлення. З'ясування поняття про традиції та новаторство в літературі. Особливості аналізу художніх творів у системі оглядового вивчення творчості письменника.

Підсумковий етап у процесі вивчення твору. Мета підсумкового етапу, його особливості в середніх і старших класах. Методи роботи: бесіда про значення твору письменника, традиції і новаторство, письмові відповіді.

Шляхи і прийоми аналізу твору. Проблема визначення шляхів аналізу художніх творів у сучасній методичній літературі. З'ясування особливостей основних шляхів аналізу (за розвитком дії, композиційного, пообразного, проблемно-тематичного). Основні фактори, від яких залежить вибір шляхів (характер твору, що вивчається учнями, дидактичні завдання, що розв'язуються на уроці, вікові можливості учнів). Варіативність шляхів аналізу, їх узаємозв'язок.

Прийоми аналізу. Єдність наукових літературознавчих та педагогічних (шкільних) прийомів аналізу. Зумовленість прийомів специфікою літератури. Різний підхід до їх класифікації. Повторне перечитування твору як засіб глибокого проникнення в його ідейно-художній зміст; прослуховування трактувань одного й того ж твору різними виконавцями; зіставлення в процесі аналізу: а) елементів художньої структури твору; б) творів одного чи різних авторів, близьких за тематикою, сюжетом, образами, проблемами, способами типізації дійсності; в) змісту твору з життєвими фактами, які покладені в його основу; г) з фактами навколишньої дійсності; д) з суміжними видами мистецтва; е) з особистим досвідом учнів та ін.

Специфіка вивчення в школі творів різних жанрів. Урахування генеалогічної (жанрової) природи художнього твору – неодмінна умова ефективності його аналізу в єдності форми і змісту.

Аналіз епічних творів. Особливості їх сприймання учнями різного віку. Усвідомлення сюжету твору, його зв'язку з позасюжетними елементами. З'ясування авторської позиції. Різноманітність методичних форм і прийомів роботи. Складання

плану (простий, складний / цитатний, звичайний, комбінований) як засіб засвоєння змісту твору, усвідомлення окремих його компонентів (сюжетної основи, образів, композиції, розвитку образного й логічного мислення тощо). Переказ твору і його види (усний, близький до тексту, докладний, стислий, зі зміною форми викладу, переказ-витяг і ті ж види письмового переказу). Урізноманітнення прийомів навчального аналізу задля розвитку творчої уяви школярів, активізації їхньої навчальної діяльності (усне малювання, складання кіносценарію, інсценізація твору чи його окремих епізодів). Організація і стимулювання домашнього читання великих за обсягом творів. Специфіка вивчення ліричних творів. Жанрова своєрідність ліричних творів і особливості сприймання їх учнями різних класів. Прийоми аналізу ліричних віршів, врахування характеру зображення у них дійсності, специфіки поетичної мови. Роль виразного читання. Текстуальне й оглядове вивчення ліричної поезії в старших класах.

Специфіка вивчення драматичних творів. Жанрові особливості драматичних творів, сприймання їх школярами. Організація читання драматичного твору.

Характер завдань, які ставлять перед учнями, види роботи, що практикують на уроці. Детальний аналіз окремих епізодів, що становлять основу сюжету, розкривають головний конфлікт твору. Усвідомлення учнями внутрішнього змісту поведінки і вчинків персонажів. Застосування прийомів розвитку відтворювальної уяви: усний опис уявних декорацій, окремих мізансцен та ін. Перегляд фільмів-вистав і театральних вистав під час вивчення драматичних творів. Усні й письмові повідомлення учнів про сценічну історію драматичного твору, виконання ролей видатними акторами, власні враження від театральної вистави, виконання ролей визначними акторами.

Особливості вивчення окремих фольклорних жанрів. Сприймання учнями народних казок і специфіка їх аналізу (дослідження логіки тих життєвих подій, що змальовані в них, вмотивування поведінки діаметрально протилежних персонажів тощо). Дидактична функція усного докладного переказу казки вчителем і учнями, зі збереженням характерних жанрово-композиційних особливостей (традиційні зачини й кінцівки, повториретардації тощо). Конструювання учнями казкових образів. В. О. Сухомлинський про роль казки в дитячому колективі.

Методика вивчення прислів'їв, приказок, загадок. Зіставлення прислів'їв із окремими життєвими епізодами. Шляхи донесення до

учнів думки про втілення у прислів'ях і приказках народної мудрості й практичного досвіду, Використання уривків з художньої літератури для ілюстрування змісту прислів'їв і приказок. Спостереження учнів над образністю і красою висловів у прислів'ях і приказках. Учнівські письмові роботи на основі прислів'їв та приказок.

Формування в учнів уявлень про загадку як поетичний жанр фольклору. Способи розкриття художньої структури загадки; бесіда про особливості опису предметів і явищ у народних загадках, зіставлення поетичних описів, явищ, предметів у загадці з описами їх у наукових статтях та ін. Організація вчителем роботи зі складання загадок дітьми.

Специфіка вивчення в школі народних пісень та дум. Методичні прийоми розкриття їхньої жанрової своєрідності. З'ясування на конкретних прикладах тематичного розмаїття й художньої краси народного пісенного репертуару. Коментоване прослуховування фонозаписів пісень і дум або їхніх фрагментів.

Вивчення літературно-критичних статей. Місце літературно-художньої критики в системі навчання літератури у школі. Розгляд літературно-критичних статей на спеціальних уроках та під час вивчення життєвого і творчого шляху письменника, художнього твору, розкриття явищ літературного процесу тощо. Методичні прийоми роботи над опрацюванням їхнього змісту. Урахування жанрової своєрідності статті, визначення концепції автора. Складання плану, тез, конспекту статті. Роль коментованого читання та інших форм роботи.

Формування в учнів теоретико-літературних понять. Місце елементів теорії літератури в шкільній програмі. Формування системи теоретико-літературних понять в учнів середніх і старших класів. Основні етапи засвоєння: первинні спостереженнями учнями у процесі вивчення художнього твору окремих закономірностей літературних явищ, увага до них під час аналізу інших творів, виявлення найсуттєвіших ознак і визначення певних закономірностей і явищ, теоретичне визначення поняття, оперування цими поняттями .

Роль самостійних творчих робіт учнів в опануванні ними знань з теорії літератури. Взаємозв'язок у формуванні теоретико-літературних понять на уроках української і зарубіжної літератур та інших предметів гуманітарного циклу.

Розвиток усного і писемного мовлення учнів у процесі шкільного вивчення літератури. Форми мовлення, їхні психологічні особливості. Принцип формування мовної культури школярів. Розвиток усного мовлення учнів. Основні види усних і письмових робіт з літератури, передбачених шкільною програмою. Уроки з розвитку мовлення, їхні особливості в 5–8, 9–11 класах.

Освітнє й виховне значення письмових робіт учнів. Система письмових творів у середніх і старших класах, її наукове обґрунтування. Дискусії щодо письмових творів. Різний підхід до класифікації письмових робіт. Урізноманітнення видів письмових робіт. Основні різновиди творів на літературні теми, на основі життєвих вражень. Письмові роботи, що ґрунтуються на моделюванні певних художніх прийомів, форм, стилів.

Перевірка письмових робіт учителем, їх узаєморецензування учнями. Норми оцінювання. Загальноприйнята символіка, якою користуються вчителі, позначаючи в зошитах учнівські помилки. Самостійна робота учнів над виправленням помилок.

Наочність на уроках літератури. Наочність як один із важливих принципів навчання. Різновиди наочності (предметна й образна, словесно-образна, умовно-схематична, динамічна, синтетична наочність). Специфіка використання картин, ілюстрацій, портретів письменників. Найтипівіші помилки в роботі учителів: недостатнє розуміння мови мистецтва, ототожнення художнього образу, створеного письменником, та аналогічним образом в інших видах мистецтва. Методика використання фонозаписів народних пісень, уривків з творів чи окремих творів письменників, прочитаних майстрами художнього слова, арій із опер на тексти й сюжети літературних творів, фрагментів театральних вистав, радіокомпозицій тощо. Ефективність використання екранних посібників.

Навчальні, науково-популярні фільми як джерело нових знань і як засіб ілюстрації й конкретизації вивченого учнями матеріалу.

Фільми-екранізації на уроках літератури. Урахування специфіки кіномистецтва.

Методика використання навчальних телепередач. Статичні екранні посібники, діафільми на уроках літератури. Комплексне використання засобів наочності в умовах кабінетної системи. Типове обладнання кабінетів літератури. Облік і збереження в них відповідних комплексів навчальних матеріалів.

Позакласна робота з літератури. Роль позакласної роботи в літературно-естетичному розвитку школярів, різні її організаційні форми. Вивчення читацьких інтересів учнів, спрямування їхнього домашнього читання. Пропаганда книг і літературних новин серед школярів. Спільна праця вчителя літератури й працівників бібліотек у стимулюванні позакласного читання. Індивідуальні доручення. Різновиди літературних груп. Шкільні літературні товариства, їхня участь у проведенні масових, шкільних заходів: літературних вечорів, ранків, читацьких конференцій, диспутів. Збирання фольклору, народних спогадів і переказів. Вивчення літературної географії краю. Літературні екскурсії й походи. Організація літературного музею. Учнівська творчість і шляхи її розвитку. Літературна преса в школі. Випуск газет, рукописних журналів, альманахів, альбомів тощо. Суспільно-корисна робота учнів.

РЕКОМЕНДОВАНА КРИТИЧНА ЛІТЕРАТУРА ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ

Фольклор

1. Балади. Кохання та дошлюбні взаємини. Київ, 1987.
2. Балади. Родинно-побутові стосунки. Київ, 1988.
3. Борисенко В. Весільні звичаї та обряди на Україні. Київ, 1988.
4. Бріцина О. Українська народна соціально-побутова казка. Київ, 1969.
5. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. Київ, 1992.
6. Весільні пісні: У 2 кн. Київ, 1982.
7. Вовк Ф. Студії з української етнографії та антропології. Київ, 1995.
8. Воропай О. Звичаї нашого народу: Етнографічний нарис. У 2 т. Київ, 1991. – Т. 1,2.
9. Гарасим Я. Культурно-історична школа в українській фольклористиці. Львів, 1999.
10. Гнатюк В. Вибрані статті про народну творчість. Київ, 1966.
11. Грица С. Й. Мелос української народної епіки. Київ, 1967.
12. Грушевський М. Історія української літератури: У 6 т., 9 кн. Київ, 1993. – Т. 1.

13. Давидюк В. Первісна міфологія українського фольклору. Луцьк: Вежа, 1997.
14. Дей І. О. Поетика української народної пісні. Київ, 1978.
15. Дей О. Іван Франко – дослідник народнопоетичної творчості. Київ, 1953.
16. Дей О. І. Українська народна балада. Київ, 1986.
17. Дитячий фольклор. Колискові пісні та забавлянки. Київ, 1984.
18. Дитячі пісні та речитативи. Київ, 1991.
19. Довженок Г. В. Український дитячий фольклор. Віршовані жанри. Київ, 1981.
20. Думи. Упор. Г. А. Нудьга. Київ, 1969.
21. Дунаєвська Л. Ф. Українська народна казка. Київ, 1986.
22. Здоровега Н. Нариси народної весільної обрядовості на Україні. Київ, 1974.
23. Іваницький А. Українська народна творчість. Київ, 1999.
24. Іваницький А. Українська музична фольклористика. Київ, 1997.
25. Іваницький І. Українська народна музична творчість. Київ, 1990.
26. Івашків В. М. Методично-аналітичні зауваги до вивчення курсу «Український фольклор» (для студентів першого курсу заочного відділення філологічного ф-ту). Львів, ЛДУ, 1994.
27. Календарно-обрядові пісні. Київ, 1987.
28. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 т. К., 1994. Т. 1–2.
29. Кирдан Б., Омельченко А. Народні співці-музиканти на Україні. Київ, 1980.
30. Климець Ю. Купальська обрядовість на Україні. Київ, 1990.
31. Колесса Ф. Мелодії українських народних дум. Київ, 1969.
32. Колесса Ф. Українська усна словесність. Львів, 1938.
33. Колесса Ф. Українські народні думи. Львів, 1980.
34. Колесса Ф. Фольклористичні праці. Київ, 1970.
35. Костомаров М. Слов'янська міфологія. Київ, 1994.
36. Культура і побут України. / За ред. Наулко. Київ, 1993.
37. Курочкін О. В. Новорічні свята українців. Традиції і сучасність. Київ, 1978.
38. Лановик Мар'яна, Лановик Зоряна. Українська народна словесність. Львів, 2000
39. Легенди та перекази. Київ, 1985.
40. Лисенко М. В. Народні музичні інструменти на Україні. Київ, 1955.

41. Марковський Є. Український вертеп. Розвідка і тексти. Київ, 1929.
42. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу. Київ, 1992.
43. Мишанич М. Гаївки. Львів, 1991.
44. Мишанич М. Щедрівки. Львів, 1996.
45. Мишанич С. В. Усні народні оповідання: Питання поетики. Київ, 1986.
46. Наймитські та заробітчанські пісні / Упорядкували Грица С., Дей О. Київ, 1975.
47. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. Ескіз української міфології. Київ, 1993.
48. Нудьга Г. Українська балада. Київ, 1970.
49. Нудьга Г. А. Українська пісня в світі. Київ, 1989.
50. Пазяк М. М. Українські прислів'я і приказки. Проблеми пареміології та пареміографії. Київ, 1984.
51. Пісні літературного походження. Київ, 1978.
52. Рекрутські та солдатські пісні / Упорядники Іоаніди А., Правдюк О. Київ, 1974.
53. Смоляк О. Весняна обрядовість в контексті української культури: В 2-х частинах. Тернопіль, 2001. – Ч. 2. – Нотний додаток.
54. Смоляк О. Український дитячий фольклор. Тернопіль, 1998.
55. Сосенко К. Культурно-історична постать Різдва і Щедрого вечора. Київ, 1992.
56. Сосенко К. Різдво-коляда і Щедрий вечір. Київ, 1994.
57. Українська усна народна творчість / за ред. Гриця М. та ін.– Київ, 1983.
58. Українські замовляння. Київ, 1993.
59. Українські народні думи. Тексти 1 – 13 і вступна стаття К. Грушевської. Київ, 1927.
60. Українські народні пісні. Календарно-обрядова поезія. Київ, 1963.
61. Українські народні пісні. Пісні суспільно-побутові. Київ, 1976.
62. Українські народні пісні. Родинно-побутова лірика. Київ, 1964, 1965.
63. Українські приказки, прислів'я і таке інше / Спорудив М. Номис. Київ, 1993.
64. Українці: Народні вірування, повір'я, демонологія. Київ, 1991.
65. Федас Н. Ю. Український народний вертеп. Київ, 1987.
66. Франко І. Вибрані статті про народну творчість. Київ, 1955.

67. Хай М. Традиційні народні музичні інструменти українців в аспекті сучасного художнього процесу. Київ, 1997.
68. Хоткевич Г. М. Музичні інструменти українського народу. Харків, 2002.
69. Шумада Н. С. Сучасна пісенність слов'янських народів. Київ, 1981.

Історія української літератури

1. Білецький О. Від давнини до сучасності : зб. пр. з питань української літератури О. Білецький. Київ, 1960.
2. Возняк М. Історія української літератури: в 2-х кн. Львів, 1992 – 1994.
3. Грабович Г. Нариси до історії української літератури. Київ, 1997.
4. Грушевський М. Історія української літератури ХХ ст: у 5-и т. / М. Грушевський. К., 1992 – 1995.
5. Гундорова Т. Чорнобильська бібліотека. Київ : Критика, 2003.
6. Даниленко В. Лісоруби в пустелі. Київ : Академвидав, 2008.
7. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ, 1995.
8. Жила С.О., Лілік О.О. Художній світ сучасної української літератури. Чернігів, 2017. 302 с.
9. Зеров М. Нове українське письменство // Твори : у 2-х т. Київ, 1990. – Т.2.
10. Золоте слово. Хрестоматія літератури України-Русі епохи Середньовіччя IX-XV ст. У 2 книгах. Київ: Аконіт, 2002 / Упорядкування В. Яременка та О. Сліпушко.
11. Ільницький М. Західноукраїнська та еміграційна поезія 20 – 30-х років. Київ, 1989.
12. Ільницький М. Українська повоєнна еміграційна поезія. Львів, 1994.
13. Історія української літератури: ХХ – поч. ХХІ ст. : навч. посіб. : у 3 т. / за ред. В. І. Кузьменка. Київ: ВЦ «Академія», 2017. Т.3. 544 с.
14. Лавріненко Ю. Розстріляне відродження. Париж, 1954.
15. Літературна спадщина Київської Русі і українська література 16–18 ст. Київ, 1981.
16. Літературознавчий словник-довідник. Київ, 1997.
17. Поліщук Я. Реактивність літератури. Київ : Академвидав, 2016.
18. Трофименко Т. Околотературне. Усе, що ви хотіли знати про сучасну українську літературу. Київ, 2019. 224 с.

19. Українське літературне барокко : Зб. наук. праць. Київ : Наук. думка, 1987. 301 с.
20. Українське слово: Хрестоматія. Кн.1–4. Київ, 1993–1996.
21. Українські гуманісти епохи Відродження. Антологія: У 2-х частинах. Київ : Наукова думка, Основи, 1995.
22. Харчук Р. Сучасна українська література. Постмодерний період. Київ : Академвидав, 2008.
23. Чижевський Д. Історія української літератури. Прага, 1942. – Кн 2. 144 с. (Перевидання: Віктор Петров, Дмитро Чижевський, Микола Глобенко. Українська література. Мюнхен – Львів, 1994).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ

1. Бандура О. М. Шкільний підручник з української літератури. Київ : Пед. думка, 2001.
2. Бондаренко Ю. І. Загальна модель шкільного навчання української літератури. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 397 с.
3. Бугайко Т. Ф., Бугайко Ф. Ф. Українська література в середній школі: Курс методики. 2-ге видання, доп. Київ : Рад. школа, 1962.
4. Градовський А. В. Компаративний аналіз у системі шкільного курсу літератури: методологія та методика. Черкаси : Брама, 2003.
5. Жила С. О. Теорія і практика української літератури у взаємозв'язках із різними видами мистецтв у старших класах загальноосвітньої школи. Чернігів : РВК «Деснянська правда», 2004.
6. Концепція літературної освіти в 12-річній загальноосвітній школі (Проект) / за ред. Н. Й. Волошиної. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2002. № 1.
7. Куцевол О. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури. Вінниця : Глобус-Прес, 2006.
8. Лісовський А. М. Морфологія художності твору і вивчення літератури в школі. Житомир: Полісся, 2004.
9. Лісовський А., Пультер С. Сучасні проблеми шкільної літературної освіти. *Українська література в загальноосвітній школі*. 1999. № 4. С. 2–5.
10. Марко В. П. Основи аналізу літературного твору. Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2003.

11. Мірошниченко Л. Ф. Методика навчання світової літератури в середніх навчальних закладах : Підручник для студентів-філологів. Київ : Ленвіт, 2000. 240 с.
12. Наукові основи методики літератури: навч.-метод. посібник / За ред. Н. Й. Волошиної. Київ : Ленвіт, 2002.
13. Неділько В. Я. Методика навчання української літератури в середній школі : Підруч. для студ. ун-тів і пед. ін-тів. Київ : Вища школа, 1978.
14. Неділько В. Концептуальні питання навчання літератури в школі. *Українська мова і література в школі*. 1990. № 2. С. 26–32.
15. Нежива Л. Л. Теоретичні і методичні засади вивчення літературних напрямів українського письменства у старших класах загальноосвітньої школи: монографія. Київ, 2017. 464 с.
16. Пасічник Є. А. Методика навчання української літератури в середніх навчальних закладах : Навч. посібник для студентів вищих закладів освіти. Київ : Ленвіт, 2000.
17. Ситченко А. В. Навчально-технологічна концепція літературного аналізу. Київ : Ленвіт, 2004.
18. Ситченко А. Л. Методика навчання літератури: термінологічний словник. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2008.
19. Ситченко А. Л. Методика навчання української літератури в загальноосвітніх закладах: навчальний посібник для студентів-філологів. Київ : Ленвіт, 2011.
20. Степанишин Б. Навчання української літератури в школі. Київ : Проза, 1995.
21. Токмань Г. Методика навчання української літератури в старшій школі : екзистенціально-діалогічна концепція. Київ: Міленіум, 2002.
22. Токмань Г. Л. Методика навчання української літератури в середній школі: підручник. Київ : «Академія», 2012.
23. Токмань Г. Л. Методика навчання української і зарубіжної літератури: самостійна робота студента. Київ : Міленіум, 2019. 264 с.
24. Шуляр В. І. Урок літератури в умовах 12-річної школи : 5–9 класи. Миколаїв : Вид-во «Іліон», 2006.
25. Яценко Т.О. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина ХХ–початок ХХІ століття) : монографія. Київ, 2017. 458 с.

ТРЕТЄ ПИТАННЯ (друга частина білета) має на меті перевірити практичні вміння та навички з «Історії української літератури», «Вступу до літературознавства», «Теорії літератури».

Під час відповіді випускник має репрезентувати аналіз запропонованого ліричного твору з української літератури.

ПРОГРАМА КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ІСПИТУ З ПЕДАГОГІКИ ТА СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма кваліфікаційного екзамену призначена для здобувачів вищої освіти філологічного факультету, які завершують навчання в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр».

Для проведення кваліфікаційного екзамену з теорії, практики навчання і виховання організовують єдину екзаменаційну комісію у складі голови, членів комісії та екзаменатора з кафедри педагогіки та методики навчання іноземних мов.

Підсумкова атестація випускників університету відбувається на підставі аналізу успішності навчання, оцінювання якості вирішення випускниками завдань діяльності, що передбачені освітньо-кваліфікаційною характеристикою, та рівня сформованості здатностей вирішувати завдання діяльності, які можуть виникнути.

У програмі визначено мету та завдання іспиту, описано його структуру (блоки вміщених до нього питань), наведено детальний зміст кожного блоку питань. Програма завершується списком рекомендованої основної літератури та описом критеріїв оцінювання відповіді випускника.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ІСПИТУ

Кваліфікаційний іспит із педагогіки та сучасних технологій навчання і виховання має на меті встановлення рівня теоретичної й практичної підготовки випускників до здійснення професійної навчально-виховної діяльності вчителя української мови та літератури в основній школі.

Відповідно, завданням кваліфікаційного іспиту є визначення рівня засвоєння системи наукових знань, що характеризує загальні основи педагогіки, теорію виховання та сучасних технологій навчання; визначення рівня сформованості системи аналітичних, прогностичних,

проективних та рефлексивних умінь, що визначають рівень теоретичної діяльності педагога; визначення рівня сформованості системи організаторських та комунікативних умінь, що характеризують практичну готовність учителя до виконання своїх функцій.

СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ ІСПИТУ

Мета й завдання іспиту визначають його структуру та зміст.

Структура іспиту відображує структуру навчальної програми з курсу педагогіки й містить три блоки питань із загальних засад педагогіки, дидактики та теорії виховання.

Зміст кожного блоку питань визначається ключовими проблемами, які має вміти вирішувати бакалавр у процесі виконання своїх виробничих функцій.

Усі питання кваліфікаційного іспиту розподілено на 25 екзаменаційних білетів, кожний із яких містить по три завдання.

ПЕРШЕ ЗАВДАННЯ має на меті встановити рівень засвоєння системи знань, навичок і вмінь, що характеризують загальні основи педагогічної науки: теоретико-методологічні засади, понятійно-категоріальний апарат, зв'язки з іншими науками, характерні риси процесів розвитку та формування особистості, закономірності й принципи цілісного педагогічного процесу.

Також до програми кваліфікаційного екзамену внесено питання з дидактики, метою яких є встановлення рівня засвоєння системи знань, навичок і вмінь, які характеризують сутність та структурні компоненти навчання як специфічного виду людської діяльності. До програми кваліфікаційного іспиту внесено такі питання:

1. Педагогіка як наука про виховання. Її предмет, основні функції та категорії.
2. Структура педагогічної науки та її галузі. Структура загальної педагогіки та специфіка її основних розділів.
3. Актуальні завдання дидактики в умовах розвитку загальноосвітніх навчально-виховних закладів відповідно до вимог Національної доктрини розвитку освіти України.
4. Загальна характеристика методів науково-педагогічних досліджень.

5. Розкрийте сутність кожного компонента структури процесу навчання. Покажіть на прикладі необхідність підпорядкування структури процесу навчання його меті.
6. Поняття про особистість, її розвиток та формування.
7. Концепція «Нова українська школа» – стратегія реформування освіти в Україні.
8. Визначте сутність комунікативної культури педагога як основи сучасної освітньої діяльності. Проаналізуйте сутність стратегії партнерства в освіті.
9. Інтеграція сучасної української освіти в європейський та світовий освітній простір.
10. Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту), етапи його впровадження у практику й організаційно-педагогічні засади ступеневої освіти в Україні.
11. Характеристика освітньої системи в Україні.
12. Сучасний стан, зміст і технології забезпечення якості освіти в Україні.
13. Навички й уміння як компонент змісту освіти. Наведіть приклади навичок та вмінь.
14. Поняття про зміст освіти. Реалізація змісту освіти в сучасній школі.
15. Структура процесу засвоєння знань. Реалізація етапів засвоєння знань під час вивчення конкретної теми.
16. Структура процесу формування навичок і вмінь. Реалізація етапів формування навичок і вмінь у процесі вивчення конкретних тем.
17. Методи навчання та їх класифікація. Чинники, які визначають доцільність використання конкретного методу навчання.
18. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності. Покажіть на прикладі раціональне поєднання словесних і наочних методів навчання.
19. Проблемне навчання. Керівництво вчителя розвитком самостійності й пізнавальної активності.
20. Методи стимулювання й мотивації навчально-пізнавальної діяльності та шляхи їх використання.
21. Поняття засобів навчання та їх класифікація. Методика використання обраного засобу навчання.
22. Урок – основна форма організації навчання. Методика використання обраного типу уроку.
23. Класифікація уроків як форми навчання. Методика застосування обраного типу уроку.

24. Сутність, функції та види контролю за навчально-пізнавальною діяльністю учнів. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів за 12-бальною шкалою.

25. Організація вчителем індивідуальних і групових консультацій як форми розвитку навчальних можливостей учнів. Попередження й подолання неуспішності школярів.

ДРУГЕ ЗАВДАННЯ побудоване на матеріалі теорії виховання та сучасних технологій навчання і виховання й передбачає визначення рівня засвоєння системи знань, навичок та вмінь, що необхідні для виконання професійних обов'язків учителя як вихователя. До програми кваліфікаційного іспиту внесено такі питання, що відображують проблеми сутності й теоретичних засад процесу виховання, формування виховного колективу, основних напрямів організації процесу виховання та сучасних технологій навчання і виховання:

1. Сутність процесу виховання. Його структура та рушійні сили.
2. Особливості змісту національного виховання на сучасному етапі.
3. Основні закономірності та принципи виховання. Охарактеризуйте фактори, які сприяють підвищенню ефективності процесу виховання.
4. Методи, прийоми й засоби виховання. Умови, що визначають вибір методів виховання.
5. Методи виховання та їхня класифікація. Обґрунтуйте на конкретних прикладах взаємообумовленість різних методів виховання.
6. Методи формування свідомості особистості як одна із визначальних груп методів у теорії виховання. Покажіть роль прикладу у вихованні учнів.
7. Методи стимулювання діяльності й поведінки вихованців.
8. Організаційні форми виховної роботи. Обґрунтуйте особливості планування виховної роботи.
9. Форми роботи класного керівника з формування пізнавальних інтересів школярів і виховання в них відповідального ставлення до учня.
10. Система, форми й методи профорієнтаційної роботи в школі.
11. Сутність, особливості та принципи національного виховання.

12. Національне виховання як фактор цілісного формування особистості. Напрямки національного виховання.
13. Охарактеризуйте дистанційне навчання: переваги й недоліки.
14. Суть і структура самоуправління в школі. Розвиток ініціативи й самодіяльності учнівських колективів як умова підвищення їхньої ролі у вихованні учнів.
15. Обґрунтуйте сучасні форми роботи класного керівника.
16. Проаналізуйте ситуації зі своєї шкільної практики з позиції результативності виховного впливу педагогів на вихованців.
17. Проілюструйте реалізацію загальних принципів виховання у громадянському вихованні.
18. Охарактеризуйте напрями інформатизації освіти. Сучасні інформаційнокомунікаційні технології навчання.
19. Основні характеристики статевого і правового виховання.
20. Обґрунтуйте взаємозв'язок між правовим вихованням і формуванням дисциплінованості дітей та підлітків.
21. Узаємозв'язок школи й сім'ї. Педагогічна освіта батьків.
22. Інформаційні технології та їх використання в освітньому процесі.
23. Технологія саморозвитку (М. Монтесорі).
24. Проектна технологія.
25. Технологія «Створення ситуації успіху» (за А. С. Белкіним).

ТРЕТЄ ЗАВДАННЯ має на меті встановлення рівня засвоєння системи теоретичних знань із педагогіки та вміння їх комплексно застосувати у процесі розв'язання педагогічних задач.

Наприклад:

Учителька О. В. перейшла працювати в нову школу. Її призначили класним керівником 5 класу. Необхідно знайомитись із вихованцями. Вирішила піти з ними у вихідний день до лісу за 6 кілометрів. Узяли рюкзаки, казанки, намет, їжу, аптечку та інші речі, необхідні для одноденного походу.

Стомлені, але веселі та задоволені повернулися школярі додому. Багато цікавого дізналася вчителька О.В. про своїх вихованців.

1. Які методи науково-педагогічних досліджень мала використати вчителька для знайомства з учнями?

2. Як би ви вчинили на її місці?

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко Г. Виховний ідеал : підруч. для педагогів, виховників, молоді і батьків. Т. 1; авт. передм. О. Гентош. Львів : Камула, 2006. 276 с.
2. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посіб. Вид. 4-те, стер. Київ : Академвидав, 2012. 615 с.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : ЮрінкомІнтер, 2008. 1040 с.
5. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи: монографія / за ред. П. Ю. Сауха. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. 444 с.
6. Кічук Н. В. Освіта у сучасному світі: навчальний посібник. Ізмаїл, 2001. 88 с.
7. Кремень В. Г. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посіб. Тернопіль : «Навчальна книга – Богдан», 2004. 384 с.
8. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Вид. 2-ге, стер. Київ : Знання, 2011. 486 с.
9. Лозова В. І. Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. 2-ге вид., випр. і доп. Харків : ОВС, 2002. 400 с.
10. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. [5-те вид., доп. і перероб.]. Київ : Кондор, 2007. 656 с.
11. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки. URL: http://guonkh.gov.ua/reforma_osviti/1517.html.
12. Педагогічні технології: теорія та практика : Навч. посіб. / За ред. проф. М. В. Гриньової; Полт. держ. пед. ун-т. ім. В. Г. Короленка. Полтава : АСМІ, 2004. 180 с.
13. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. Вид. 3-тє, перероб. і доп. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. 230 с. – С. 966–722
14. Чайка В. М. Основи дидактики : навч. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закл.]. Київ : Академвидав, 2011. 238 с.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Під час аргументації кінцевої оцінки за відповідь здобувача вищої освіти на іспиті враховують змістовність та ґрунтовність виступу, який має містити відповіді на всі питання екзаменаційного білета. Відповіді на кожне з питань білета члени комісії оцінюють за різними критеріями залежно від його характеру та мети. За умови, якщо питання носить теоретичний характер і має на меті встановлення рівня знань із певного комплексу дисциплін, до уваги беруть повноту, глибину, ґрунтовність відповіді та володіння спеціальною термінологією. Якщо ж питання має практичний характер, окрім змістовних, до уваги беруть також і практичні показники володіння відповідними навичками й уміннями.

Випускник отримує оцінку **«відмінно»**, якщо він демонструє глибокі знання, упевнено оперує ними, виявляє розуміння процесів, робить аргументовані висновки, може вільно висловлювати власні судження й переконливо їх аргументувати, а також аналізувати теоретичну та практичну інформацію, давати оцінку наукових та освітньо-педагогічних явищ, має навички роботи з джерелами, здатний презентувати власне розуміння.

Випускник отримує оцінку **«добре»**, якщо він вільно володіє навчальним матеріалом, узагальнює окремі факти й формулює нескладні висновки, обґрунтовує свої висновки конкретними фактами, узятими з підручників, посібників; може надати порівняльну характеристику філологічним явищам, визначення понять, самостійно встановлює причинно-наслідкові зв'язки; узагальнює та застосовує набуті знання.

Випускник отримує оцінку **«задовільно»**, якщо він загалом самостійно відтворює програмний матеріал (на рівні підручника), може дати стисло характеристику питанням, загалом правильно розуміє наукові терміни, але у викладеному матеріалі є істотні прогалини, виклад не самостійний (переказ підручника), є певні неточності як у матеріалі, так й у висновках, аргументація слабка.

Випускник отримує **«незадовільно»**, якщо він за допомогою викладача намагається відтворити матеріал, але відповідь неповна, в ній налічується багато неточностей, головний зміст матеріалу не розкрито, студент має лише приблизне уявлення про питання, може сказати два-три речення по суті питання, головний зміст матеріалу не розкрито.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
ПРОГРАМА КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ІСПИТУ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА МЕТОДИКИ ЇЇ НАВЧАННЯ ...	4
Пояснювальна записка	4
Мета та завдання іспиту	4
Структура та зміст іспиту	5
Схеми мовних розборів	10
Список рекомендованої літератури	26
ПРОГРАМА КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ІСПИТУ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА МЕТОДИКИ ЇЇ НАВЧАННЯ	31
Пояснювальна записка	31
Мета та завдання іспиту	31
Структура та зміст іспиту	32
Рекомендована критична література до першого питання.....	56
Рекомендована література до другого питання	60
ПРОГРАМА КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ІСПИТУ З ПЕДАГОГІКИ ТА СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ	63
Пояснювальна записка	63
Мета та завдання іспиту	63
Структура та зміст іспиту	64
Основна література.....	68
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ	69

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

**Лілік Ольга Олександрівна
Тютюнник Олена Миколаївна
Хомич Тетяна Леонідівна**

**ПРОГРАМА
КВАЛІФІКАЦІЙНИХ ІСПИТІВ**

**Для здобувачів вищої освіти
спеціальності 014.01 Середня освіта
(Українська мова і література)
бакалаврського рівня**

Верстка та макетування *О. І. Полковник*

Комп'ютерний набір *Т. Л. Хомич*

*Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 23743-13583 ПР від 06.02.2019 р.*

Підписано до друку 27.03.2023 р. Формат 60×90 1/16.
Папір офсетний. Друк на різнографі.
Ум. друк. арк. 4,19. Обл.-вид. арк. 3,27. Зам. № 019.
Редакційно-видавничий відділ НУЧК імені Т.Г. Шевченка
14013, м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53, к. 208.
Тел. 941-102. chnpu.tipograf@gmail.com